

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra mezinárodního práva veřejného

Sexuální násilí v ozbrojených konfliktech

Diplomová práce

Jana Smolíková

Vedoucí diplomové práce:

Doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc.

Praha, prosinec 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze, dne 4. prosince 2009

Jana Smolíková

Poděkování

Děkuji paní Doc. PhDr. Stanislavě Hýbnerové, CSc., vedoucí mé diplomové práce za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

V Praze, dne 4. prosince 2009

Jana Smolíková

Obsah

Seznam zkratek	3
1 Úvod	4
2 Sexuální násilí v ozbrojeném konfliktu.....	6
2.1 Zákaz sexuálního násilí do přijetí Ženevských úmluv	7
2.2 Sexuální násilí ve skutkových podstatách jednotlivých zločinů	8
2.2.1 Zločiny proti míru	9
2.2.2 Válečné zločiny (Porušení zákonů a obyčejů války)	9
2.2.2.1 Sexuální násilí jako závažná porušení Ženevských úmluv, čl. 2 ICTY-S ..	9
2.2.2.2 Sexuální násilí jako válečný zločin, čl. 3 ICTY-S	10
2.2.2.3 Sexuální násilí jako válečný zločin, čl. 4 ICTR-S	11
2.2.2.4 Sexuální násilí jako válečný zločin, čl. 8 ICC-S	11
2.2.3 Genocida	12
2.2.3.1 Sexuální násilí jako genocida, čl. 4 ICTY-S/čl. 2 ICTR-S	12
2.2.3.2 Sexuální násilí jako genocida, čl. 6 ICC-S	13
2.2.4 Zločiny proti lidskosti	13
2.2.4.1 Sexuální násilí jako zločiny proti lidskosti, čl. 5 ICTY-S/čl. 3 ICTR-S ..	14
2.2.4.2 Sexuální násilí jako zločin proti lidskosti, čl. 7 ICC-S	15
3 Sexuální násilí v jurisdikci IMT a IMTFE	16
3.1 Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku (IMT)	16
3.2 Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ (IMTFE)	17
3.2.1 Americký vojenský soud	17
3.2.2 „Znásilnění v Nanking (Nanjing)“	18
3.2.3 „Comfort Women“	18
4 Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY).....	20
4.1 Pozadí konfliktu	20
4.2 Ustavení Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii	24
4.2.1 Pravomoc a příslušnost ICTY	25
4.2.2 Význam expertní komise	27
4.3 Zohlednění sexuálního násilí ve Statutu ICTY	28
4.4 Sexuální násilí v judikatuře ICTY	29
4.4.1 Sexuální násilí jako závažná porušení Ženevských úmluv z roku 1949, čl. 2 ICTY-S	29
4.4.1.1 Příklad Delalič a další, („Čelebići Camp“), 1998	30
4.4.2 Sexuální násilí jako porušení válečného práva nebo válečných zvyklostí, čl. 3 ICTY-S	32
4.4.2.1 Příklad Anto Furundžija, 1998	33
4.4.2.2 Příklad Kunarac a další, („Foca“), 2001	35
4.4.2.3 Příklad Miroslav Kvočka a další, 2001	38
4.4.3 Sexuální násilí jako genocida, čl. 4 ICTY-S	40
4.4.3.1 Příklad Radislav Krstić, 2001	42
4.4.4 Sexuální násilí jako zločiny proti lidskosti, čl. 5 ICTY-S	42

4.4.4.1	Případ Kunarac a další, („Foca“), 2001	43
4.4.4.2	Případ Miroslav Kvočka a další, 2001	46
5	Mezinárodní soudní tribunál pro Rwandu.....	48
5.1	Pozadí konfliktu	48
5.2	Ustavení Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu	51
5.2.1	Pravomoc a příslušnost ICTR	51
5.2.2	Význam Komise expertů.....	52
5.3	Sexuální násilí v judikatuře ICTR.....	53
5.3.1	Sexuální násilí jako genocida, čl. 2 ICTR-S	53
5.3.1.1	Případ Jean-Paul Akayesu, 1998	54
5.3.1.2	Případ Alfred Musema, 2000.....	57
5.3.2	Sexuální násilí jako zločin proti lidskosti, čl. 3 ICTR-S.....	58
6	Závěr	59
	Použitá literatura	61
1	Česká literatura	61
2	Cizojazyčná literatura	61
3	Internetové zdroje	63

Název diplomové práce v anglickém jazyce
Cizojazyčné resumé
Seznam klíčových slov

Seznam zkratek

ICC	International Criminal Court (Mezinárodní trestní soud)
ICC-S	Statut Mezinárodního trestního soudu
ICRC	International Committee of Red Cross (Mezinárodní výbor Červeného kříže)
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda (Mezinárodní vojenský tribunál pro Rwandu)
ICTR-S	Statut Mezinárodního vojenského tribunálu pro Rwandu
ICTY	International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (Mezinárodní vojenský tribunál pro bývalou Jugoslávii)
ICTY-S	Statut Mezinárodního vojenského tribunálu pro bývalou Jugoslávii
IMT	International Military Tribunal (Mezinárodní vojenský tribunál)
IMTFE	International Military Tribunal for the Far East (Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ)
RPF	Rwanda Patriotic Front
SFRJ	Socialistická federativní republika Jugoslávie

1 Úvod

Předmětem této diplomové práce je sexuální násilí v ozbrojených konfliktech, s důrazem na postupnou kodifikaci zákazu sexuálního násilí a dále i na způsob jeho trestání před mezinárodními soudními tribunály, včetně tribunálů poválečných.

Cílem diplomové práce by měla být odpověď na otázku, proč je sexuální násilí na ženách nutnou součástí ozbrojených konfliktů a jaké vedly důvody k tomu, že byl tento druh násilí po tak dlouhou dobu společensky akceptován. Ačkoliv mezinárodní humanitární právo dostalo v minulém století značných změn, zůstalo sexuální násilí v porovnání s tímto vývojem, problémem jaksi druhořadým a do jisté míry i tématem přehlíženým. Mezinárodní společenství teprve v souvislosti s masově a programově páchaným sexuálním násilím v bývalé Jugoslávii a Rwandě odhodilo „plášť studu“ a začalo o těchto deliktech veřejně diskutovat, ale především je již tentokrát nenechalo bez potrestání.

Sexuální násilí v ozbrojených konfliktech tak ztratilo v průběhu 90. letech 20. století charakter „tabu-téma“. S explicitním výčtem nových skutkových podstat sexuálně orientovaných zločinů jako zločinů proti lidskosti či válečných zločinů ve Statutu Mezinárodního trestního soudu nastoupilo mezinárodní právo novou cestu, která se bezpochyby stala přelomovou v oblasti sexuálních deliktů.

Při zpracování práce, zejména rozboru jednotlivých rozhodnutí mezinárodních tribunálů, jsem využívala metody analýzy a syntézy. Použita byla i metoda srovnávací, při komparaci sexuálních deliktů ve Statutu Mezinárodního soudního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, jak s textem Statutu Mezinárodního soudního tribunálu pro Rwandu, tak i s textem Statutu mezinárodního trestního soudu.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř kapitol. První ze dvou kapitol jsou koncipovány jako teoreticky-historické kapitoly s tím, že úvodní kapitola je věnována stručnému vývoji zákazu sexuálního násilí v mezinárodním právu. V této kapitole jsou také popsány i zločiny podle mezinárodního práva, s poukazem na sexuální násilí (kapitola č. 2). Druhá z kapitol se věnuje sexuálním násilím v judikatuře Mezinárodních vojenských tribunálů v Norimberku a Tokiu a jejich přínosem jak pro klasifikaci zločinů podle mezinárodního práva, tak i tematizaci sexuálního násilí (kapitola č. 3). Další kapitoly se podrobně zabývají sexuálním násilím, které je klasifikováno dle jednotlivých zločinů podle mezinárodního práva, včetně soudních rozhodnutí,

nejprve v jurisdikci Mezinárodního soudního tribunálu pro Jugoslávii (kapitola č. 4), dále pak v jurisdikci Mezinárodního soudního tribunálu pro Rwandu (kapitola č. 5). Závěrečná kapitola se zabývá celkovým hodnocením obou Mezinárodních soudních tribunálů k problematice sexuálního násilí a jejich přínosem v mezinárodním veřejném, ale i mezinárodním trestním právu.

2 Sexuální násilí v ozbrojeném konfliktu

Sexuální násilí páchané na ženách je součástí každého ozbrojeného konfliktu, ať již mezinárodního nebo vnitrostátního. Páchání tohoto druhu násilí je pravidlem každého konfliktu, jeho absence je výjimkou.

Sexuální násilí zaměřené proti ženám v ozbrojených konfliktech má však více specifik než „jen“ pouhé sexuální uspokojení. Pro vítěze konfliktu představuje sexuální násilí „válečnou kořist“, pro oběť ponížení, bolest, psychický a fyzický teror. Tělo znásilněné ženy tak zde slouží „jako prostředek mužského poselství.“ O znásilnění se také velice často po ukončení daného konfliktu hovoří jako o „vedlejším produktu“, či jako o krátkodobé nekázní vojáků.

Sexuální násilí resp. znásilnění není jen automatickým důsledkem ozbrojeného konfliktu, nýbrž může představovat i určitou strategii zneprátené strany. Znásilnění, byť i jednotlivých žen, může přispět k narušení existence a zdraví společenství, v němž znásilněná žena žije, ale stejně tak i pocitu sounáležitosti dotyčné ženy k tomuto společenství. Pro samotnou ženu pak představuje tento akt celoživotní trauma v podobě psychických, fyzických následků, včetně zdravotních.

Znásilnění nepředstavuje jedinou formu sexuálního násilí. Kategorie sexuálních zločinů subsumuje i případy nuceného těhotenství, nucené prostituce, sterilizace, sexuálního otroctví, ženskou obřízku, nucené sňatky, ale i obchod se ženami.

Ačkoliv je sexuální násilí za ozbrojeného konfliktu zakázáno obyčejovým mezinárodním právem, mezinárodněprávními normami ochrany lidských práv a principy mezinárodního práva humanitární, zkušenosti ze všech ozbrojených konfliktů v průběhu 20. století mluví spíše o opaku. Toto má svoji příčinu především v tom, že sexuální násilí bylo sice po staletí diskutováno a zakázáno, ale nikdy nebyl znám jediný konkrétní případ takového násilí, včetně jeho trestního postihu.

Teprve široce praktikované znásilňování, mučení, zotročování a jiné akty sexuálního násilí na území bývalé Jugoslávie a Rwandy, se díky svému rozsahu a brutalitě dostaly do zorného úhlu zájmu a pozornosti světových médií a vedlo k mobilizaci mezinárodní veřejnosti. Nicméně mezinárodní odezva sama o sobě

nevylučuje riziko, že násilné činy vůči ženám budou přijímány jako specifikum související s určitým konkrétním konfliktem.¹

2.1 Zákaz sexuálního násilí do přijetí Ženevských úmluv

Sexuální násilí resp. znásilnění bylo již několik set let považováno za právní obyčej označené, zakázané jednání. První skutečně doložitelný zákaz takového jednání z evropského prostoru pochází z 15. a 16. století.² V roce 1419, při obléhání francouzského Mantes, vydal anglický král Jindřich V. Plantagenet pokyn chránit ženy a hrozil trestem smrti tomu, kdo by porušil tento zákaz. To již italský právník, univerzitní profesor Alberico Gentili, šel mnohem dále a označil znásilnění ve válce za vždy špatné, stejně tak i v případech odplaty.³ Dále i Hugo Grotius zastával názor, že znásilnění musí být jako takové zakázáno, nejen ve stavu válečném, ale též v době míru.

Za nejstarší psanou právní normu, která zakotvila zákaz znásilnění, je označován čl. 46 Haagské úmluvy o pravidlech zákonů a obyčejů války pozemní z roku 1907. Tento článek požaduje, aby byla: „*respektována čest a práva rodiny, život občanů.*“ Ačkoliv je dikce článku notně vágní, lze přesto pod požadavek cti a práva rodiny subsumovat sexuální útoky na ženy, včetně znásilnění.

Po 2. světové válce bylo sexuální násilí okrajově tematizováno v rámci norimberského a tokijského vojenského tribunálu, blíže k tomuto tématu bude pojednáno v druhé kapitole této práce.

Za nejvýznamnější v tomto vývoji právní normou bývají označovány Ženevské úmluvy. Konkrétně Ženevská úmluva IV je vztažena „*k ochraně civilních osob v době války*“ z roku 1949, která již v článku 27 odst. 2,⁴ explicitně zakazuje znásilnění

¹ Hýbnerová, S. Sexuální násilí na ženách v mezinárodním humanitárním právu a přínos ICTY a ICTR, v: Ondřej J., Šturma P. (eds.). Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 277

² Möller Ch. Sexuelle Gewalt im Krieg, v: Hasse J., Müller E., Schneider P. Humanitäres Völkerrecht. 1. Auflage. Baden-Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2001, s. 281

³ Greve K. Vergewaltigung als Völkermord. Aufklärung sexueller Gewalt gegen Frauen vor internationalen Strafgerichten. 1. Auflage. Baden – Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2008, s. 157

⁴ [online] Dostupné z:

http://cs.wikisource.org/wiki/%C4%8Ctvr%C3%A1_%C5%BDenevsk%C3%A1_%C3%BAmluva_o_oc_hran%C4%9B_ob%C4%9Bt%C3%AD_v%C3%A1lky#.C4.8C.C3.A1nek_4: „Ženy buďtež zvlášť chráněny proti každému útoku na jejich čest, zejména pak proti znásilnění, proti nucení k prostituci a proti každému nemravnímu jednání“

a nucenou prostituci. V porovnání k haagskému právu lze pozorovat značný pokrok v tom, že IV. Ženevská úmluva již jmenovitě v čl. 27 uvádí další jiné formy aktů sexuálního násilí. K Ženevským úmluvám byly v roce 1977 přijaty Dodatkové protokoly I. a II. Dodatkový protokol I, který se vztahuje „*k ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů*“, poskytuje v čl. 76⁵ ochranu ženám, výslovným zákazem znásilnění, nucení k prostituci a jiného nemravného jednání. II. Dodatkový protokol, vztahující se „*k ochraně obětí non – mezinárodních ozbrojených konfliktů*“, rozšiřuje v článku 4 odst. 2⁶ výčet skutkových podstat o urážky na osobní důstojnosti, konkrétně ponižujícího a urážejícího zacházení. I přes výslovné znění výše uvedených sexuálních deliktů v Ženevských úmluvách a jejich Protokolech nebylo sexuální násilí resp. znásilnění posuzováno jako závažné porušení Ženevských úmluv.

V této souvislosti však musí být zdůrazněno, že výše uvedené zákazy, týkající se sexuálního násilí ve válce, zůstaly povětšinou v praxi nepovšimnuty a jejich význam nebyl zdaleka vůbec přeceňován. Zároveň i to málo příslušných ustanovení nebylo účinně prosazeno, což poukazuje na nedostatek rozsudků k sexuálnímu násilí v ozbrojených konfliktech.

Teprve až odhodlanost Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (dále „ICTY“) účinně stíhat doposud přehlížené sexuální násilí představuje novum v mezinárodním právu.

2.2 Sexuální násilí ve skutkových podstatách jednotlivých zločinů

Velký význam pro dnešní podobu skutkových podstat dle mezinárodního trestního práva má Statut Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku (dále jen „IMT“)⁷, v němž jsou poprvé definovány *zločiny proti míru, válečné zločiny, zločiny proti lidskosti*. V rámci této kapitoly budou ilustračně uvedeny výše zmíněné zločiny, především z pohledu sexuálních deliktů, přičemž některé z nich byly výslovně

⁵ Čl. 76 Dodatkového protokolu I: v každé době a na každém místě, bez ohledu na to, zda jsou spáchány představiteli civilních nebo vojenských orgánů, jsou a zůstanou zakázány tyto činy, k nimž jsou řazeny urážka osobní důstojnosti, především ponižující a urážející zacházení, znásilnění, nucená prostituce a jakákoliv forma nemravného jednání

⁶ Čl. 4 odst. 2 Dodatkového protokolu zakazuje: urážky osobní důstojnosti, především ponižující a urážející zacházení, znásilnění, nucenou prostituci a jakoukoliv formu nemravného jednání

⁷ IMT byl ustaven na základě mezinárodní smlouvy, Londýnská smlouva, ze dne 8. srpna 1945, vítěznými mocnostmi – Velkou Británií, Spojenými státy americkými, Francií, Sovětským svazem

inkorporovány již do Statutů ICTY a ICTR. Největší posun v tomto směru představoval teprve až Statut Mezinárodního trestního soudu (dále jen „ICC“).

2.2.1 Zločiny proti míru

Zločiny proti míru byly poprvé uvedeny ve Statutu IMT a jsou definovány jako: „*osnování, příprava, podněcování nebo podniknutí útočné války nebo války, porušující mezinárodní smlouvy, dohody nebo záruky, anebo účast na společném plánu nebo spiknutí k provedení kteréhokoli z výše uvedených činů.*“⁸

Definice útočné války po 2. světové válce vedla k zdlouhavým diskuzím ohledně přesného vymezení tohoto pojmu. Ani judikatura ad-hoc mezinárodních tribunálů ICTY a ICTR nepřekonalala tento interpretační problém, neboť jak Statut ICTY, tak ICTR uvedenou skutkovou podstatu neobsahoval.

2.2.2 Válečné zločiny (Porušení zákonů a obyčejů války)

Válečné zločiny postihují oblast vedení války. Právo, které se vedením války zabývá, bývá v literatuře označováno jako „*ius in bello*“, tedy jako válečné právo nebo také jako mezinárodní humanitární právo.⁹ Válečné zločiny jsou dále rozlišovány v souvislosti s jejich územním rozsahem na mezinárodní a vnitřní ozbrojené konflikty.

Nejdůležitější právní úpravou v této oblasti představují Ženevské úmluvy (1949) a její Dodatkové protokoly I a II (1977) a Haagské úmluvy (1907).

2.2.2.1 Sexuální násilí jako závažná porušení Ženevských úmluv, čl. 2 ICTY-S

Statut ICTY, jako jediný, rozlišuje válečné zločiny do dvou ustanovení. Prvním z těchto ustanovení je čl. 2 ICTY-S, který se odvolává na závažná porušení Ženevských úmluv z r. 1949, s tím, že oběť je před těmito porušeními chráněna odpovídající Ženevskou úmluvou (I. až IV. ŽÚ). Přičemž chráněnými osobami dle čl. 4 Ženevské úmluvy IV jsou: „*osoby, které jsou v jakékoli době a jakýmkoli způsobem, za konfliktu*

⁸ Lukášek, L. Fenomén mezinárodního terorismu ve světle současného mezinárodního práva. Dokumenty. 1. a 2. část. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2000, s. 56

⁹ Schmahl S. Die Menschenrechtsschutz in Friedenzeiten im Vergleich zum Menschenrechtsschutz im Krieg, v: Hasse J., Müller E., Schneider P. Humanitäres Völkerrecht. 1. Auflage. Baden-Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2001 s. 53-56

*nebo za okupace, v moci některé strany v konfliktu nebo okupační moci a nejsou přitom jejími příslušníky.*¹⁰

Sexuálního násilí by mohlo být v rámci tohoto článku posuzováno:

1. dle čl. 2 (b) ICTY-S: *mučení nebo nelidské zacházení, včetně biologických pokusů*, nebo
2. dle čl. 2 (c) ICTY-S: *úmyslné způsobení velkého utrpení nebo vážné tělesné újmy či poruchy zdraví.*

Jugoslávský tribunál se v rámci své rozhodovací činnosti přiklonil k čl. 2 (b) ICTY-S a hodnotil znásilnění a sexuální útoky jako formu mučení. Tímto zločinem se ICTY podrobně zabýval v případě rozsudku *Delalić* (kapitola č. 3.4.1.1).

2.2.2.2 Sexuální násilí jako válečný zločin, čl. 3 ICTY-S

Druhým ustanovením, které doplňuje čl. 2 ICTY-S, je čl. 3 ICTY-S, týkající se porušení zákonů a obyčejů války, jenž vedle příkladného výčtu jednání, vztahující se na použití určitých metod a prostředků vedení války, obsahuje i zákaz příkazů proti čl. 3 Ženevské úmluvy IV.¹¹ Tento článek je integrální součástí mezinárodního obyčejového práva a jeho aplikace je možná jak v případě mezinárodního, tak i vnitřního ozbrojeného konfliktu. Dle čl. 3 odst. 1 jsou zakázána následující jednání:

- a) *útoky na život a zdraví, zejména vražda ve všech formách, zmrzačení, kruté nakládání, trýznění a mučení,*
- b) *brání rukojmí,*
- c) *útoky proti osobní důstojnosti, zejména ponižující a pokořující zacházení,*
- d) *odsouzení a vykonání poprav bez předchozího rozsudku vyneseného řádně ustaveným soudem, poskytujícím soudní záruky, uznané civilizovanými národy za nezbytné.*¹²

¹⁰ [online] Dostupné z:

http://cs.wikisource.org/wiki/%C4%8Ctvr%C3%A1_%C5%BDenevsk%C3%A1_%C3%BAmluva_o_oc_hran%C4%9B_ob%C4%9Bt%C3%AD_v%C3%A1lky#.C4.8Cl.C3.A1nek_4

¹¹ Burkhardt Sven-U. *Vergewaltigung als Verbrechen gegen die Menschlichkeit. Sexualisierte Gewalt, Makrokriminalität und Völkerstrafrecht.* Münster: LIT, 2005, s. 29

¹² [online] Dostupné z:

http://cs.wikisource.org/wiki/%C4%8Ctvr%C3%A1_%C5%BDenevsk%C3%A1_%C3%BAmluva_o_oc_hran%C4%9B_ob%C4%9Bt%C3%AD_v%C3%A1lky#.C4.8Cl.C3.A1nek_4

Sexuální násilí, obzvláště znásilnění, bylo před ICTY posuzováno jako forma mučení dle písm. a) a jako útoky proti osobní důstojnosti dle písm. c).

V této souvislosti je na místě zmínit rozsudek *Anto Furundzija*, v němž senát soudu ICTY ještě více propracoval definici mučení a vůbec poprvé vymezil objektivní stránku znásilnění. V dalším z rozsudků „*Foca*“ se senát soudu zabýval definicí útoku proti osobní důstojnosti, aplikovatelnou též na případy sexuálního násilí, a navázal na práci z rozsudku *Anto Furundzija* tím, že doplnil skutkovou podstatu znásilnění o její subjektivní stránku. Posledním z rozsudků je *Miroslav Kvocka a ostatní*. Ke všem zde uvedeným rozsudkům se vrátím v kapitole č. 3.4.2.

2.2.2.3 Sexuální násilí jako válečný zločin, čl. 4 ICTR-S

Na rozdíl od Statutu ICTY se čl. 4 rwandského Statutu výslovně odvolává na porušení společného článku 3 Ženevských úmluv a Dodatkového protokolu II. Další rozdíl spočívá mimo jiné v tom, že ozbrojený konflikt ve Rwandě byl klasifikován jako vnitřní ozbrojený konflikt. Oproti čl. 3 ICTY-S je také čl. 4 ICTR-S značně pokrokový, neboť již uvádí explicitní výčet porušení, zahrnující různé formy sexuálního násilí. Tento výčet pojímá dle čl. 4 písm. (e) ICTR-S: „*útoky proti osobní důstojnosti, zejména pokořující či ponižující zacházení, znásilňování, nucenou prostituci a jiné formy útoku proti mravnosti v sexuální oblasti.*“

2.2.2.4 Sexuální násilí jako válečný zločin, čl. 8 ICC-S

Pokud jde o Statut ICC, člení se čl. 8 ICC-S v rámci odst. 2 na závažná porušení Ženevských úmluv (čl. 8 odst. 2 písm. a) a na jiná závažná porušení (čl. 8 odst. 2 písm. b xxii), tedy válečné zločiny, které explicitně zakazují znásilnění, sexuální otroctví, nucenou prostituci, nucené těhotenství, nucenou sterilizaci a jiné formy sexuálního násilí, představující stejně tak závažné porušení Ženevských úmluv. Tímto výčtem uskutečnil Statut ICC významný pokrok k mezinárodně-trestnímu hodnocení sexuálního násilí a potvrdil tím rozsudky ICTY a ICTR k válečným zločinům.

2.2.3 Genocida

Skutková podstata zločinu genocidy se jako taková „osamostatnila“ ze skupiny zločinů proti lidskosti. Zločiny genocidy (především vyhlazení, vražda) byly z tohoto důvodu před IMT posuzovány v rámci zločinů proti lidskosti.

Podkladem pro vytvoření této kategorie zločinu bylo přijetí Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia (dále jen „Úmluva o genocidě“), z roku 1948. Článek 2 Úmluvy o genocidě ji definuje jako: „*kterýkoli z níže uvedených činů, spáchaných v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou: a) usmrcení příslušníků takové skupiny; b) způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny; c) úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení; d) opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí; e) násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.*“¹³

Článek 3 Úmluvy uvádí, že trestné jsou tyto činy: *a) genocidium; b) spolčení k spáchání genocidia; c) přímé a veřejné podněcování k spáchání genocidia; d) pokus spáchání genocidia; e) účastenství na genocidii.*¹⁴

Jako značně problematická se však v soudních řízeních ohledně zločinu genocidy projevila otázka prokazování genocidního úmyslu, tj. úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou.

2.2.3.1 Sexuální násilí jako genocida, čl. 4 ICTY-S/čl. 2 ICTR-S

Východiskem pro zahrnutí zločinu genocidy do Statutů ICTY a ICTR v absolutně nezměněné podobě byla výše uvedená Úmluva o genocidě. Ačkoliv ani jeden ze Statutů ad hoc nerozšiřuje výčet činů o některé formy sexuálního násilí, lze např. znásilnění kriminalizovat jako zločin genocidy, což dokládají rozsudky ICTR. Znásilnění může v určitých případech vést ke zničení sociálních vrstev. V některých, dodnes patriarchálních společnostech, je velice často na znásilněnou ženu

¹³ [online] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf>

¹⁴ [online] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf>

nahlíženo jako na ženu „rozvedenou“¹⁵ nebo nezpůsobilou k sňatku. Aplikace Úmluvy o genocidě není v žádném ze Statutů vázána podmínkou válečného konfliktu.¹⁶

Pokud jde o rozsudky ke zločinu genocidy, je důležité poukázat zejména na judikaturu ICTR, neboť genocida byla jedním z hlavních elementů Rwandské genocidy. Nejčastěji citovanými rozsudky jsou, *Jean-Paul Akayesu*, *Alfred Musema* (podrobně kapitola č. 4.3.1.1 a následující).

2.2.3.2 Sexuální násilí jako genocida, čl. 6 ICC-S

Ačkoliv již v době přijetí Římského Statutu existovala judikatura ICTR, zejména rozsudek *Jean-Paul Akayesu*, vrátil se Statut ICC, stejně tak jako jeho předchůdci bez jakéhokoli odkazu k sexuálnímu násilí k Úmluvě o genocidě. Aby sexuální násilí mohlo být posuzováno jako zločin genocidy, musí splňovat předpoklady jednání vymezeného v čl. 6 písm. b) ICC-S.¹⁷

2.2.4 Zločiny proti lidskosti

Skutková podstata zločinu proti lidskosti vychází ze Statutu IMT, v němž byl tento druh zločinu vůbec poprvé uveden pod čl. 6 písm. c): „*vražda, vyhlazování, zotročování, deportace nebo jiné ukrutnosti spáchané proti civilnímu obyvatelstvu před válkou nebo za války nebo pronásledování z příčin politických, rasových či náboženských při páchání kteréhokoli zločinu spadajícího pod pravomoc Tribunálu nebo ve spojení s takovým zločinem, bez ohledu na to, zda bylo porušeno místní právo země, kde zločiny byly spáchány.*“¹⁸

Nutnost přijetí zločinů proti lidskosti vycházela ze zkušeností z nacistického Německa z toho důvodu, aby byla poskytnuta potřebná ochrana obětem, které mají totožnou státní příslušnost jako jejich pachatelé, neboť kategorie válečné zločinů je naopak podmíněna odlišnou státní příslušností oběti a pachatele.

¹⁵ Burkhardt Sven-U. Vergewaltigung als Verbrechen gegen die Menschlichkeit. Sexualisierte Gewalt, Makrokriminalität und Völkerstrafrecht. Münster: LIT, 2005, s. 55

¹⁶ Čl. 1 Úmluvy o genocidě: „smluvní strany potvrzují, že genocidium, ať spáchané v míru nebo za války, je zločinem podle mezinárodního práva a zavazují se proto zabránit mu a trestati jej“

¹⁷ Čl. 6 písm. b) ICC-S: způsobení těžké újmy na tělesném nebo duševním zdraví příslušníků téže skupiny

¹⁸ Lukášek, L. Fenomén mezinárodního terorismu ve světle současného mezinárodního práva.

Dokumenty. 1. a 2. část. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2000, s. 56

Zločiny proti lidskosti jsou subsidiární skutkovou podstatou ve vztahu ke zločinu genocidy, neboť nevyžadují prokázání „úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národnostní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou.“¹⁹

2.2.4.1 Sexuální násilí jako zločiny proti lidskosti, čl. 5 ICTY-S/čl. 3 ICTR-S

Obě ustanovení, jak jugoslávského, tak i rwandského Statutu spočívají na Statutu IMT, popř. IMTFE. Oba Statuty (ICTY, ICTR) uvádí shodný demonstrativní výčet nelidských skutků, a to: *a) vraždu, b) vyhlazování, c) zotročování, d) deportaci, e) uvěznění, f) mučení, g) znásilnění, h) perzekuce z politických, rasových a náboženských důvodů, jakož i i) jiné nehumánní činy.*

Pokud jde o Statut ICTY, s výjimkou trestného činu perzekuce dle čl. 5 písm. h) ICTY-S, není požadováno, aby oběť příslušela k nábožensky, politicky nebo rasově definované skupině,²⁰ což ICTY umožnilo aplikovat tento článek bez omezení na jakoukoli část lidské společnosti, tzn. včetně ženské. Je také nezbytné poukázat na to, že tato kategorie zločinů byla klíčovou vzhledem k situaci na území bývalé Jugoslávie.

Z judikatury ICTY je možné odkázat opět na rozsudek *Foca*, v němž posuzované sexuální násilí bylo odsouzeno jako mučení a znásilnění a vůbec poprvé ve spojení se zotročením jako zločinu proti lidskosti (podrobně kapitola č. 3.4.4.1). V dalším z rozsudku *Miroslav Kvočka a další* došlo poprvé k odsouzení sexuálního násilí jako perzekuci z politických, rasových a náboženských důvodů (podrobně kapitola č. 3.4.4.2).

I když oba Statuty vykazují shodný výčet skutků jako zločinů proti lidskosti, lze přesto mezi nimi spatřit jisté rozdíly. Čl. 3 ICTR-S nepředpokládá nutnost ozbrojeného konfliktu, ale na druhou stranu jsou všechny nelidské činy podmíněny útokem z politických, rasových a etnických důvodů. Přičemž tento útok musí mít povahu útoku systematického nebo rozsáhlého, vedeného proti civilnímu obyvatelstvu.

Vůbec prvním rozsudkem v kategorii zločinů proti lidskosti, který odsoudil znásilnění, byl rozsudek ICTR v případě *Jean-Paul Akayesu*.

¹⁹ Šturma, P. Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva. Praha: Karolinum, 2002, s. 80

²⁰ Greve K. Vergewaltigung als Völkermord. Aufklärung sexueller Gewalt gegen Frauen vor internationalen Strafgerichten. 1. Auflage. Baden – Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2008, s. 250

2.2.4.2 Sexuální násilí jako zločin proti lidskosti, čl. 7 ICC-S

Statut ICC převzal podobnou formulaci jednotlivých nelidských činů ze Statutů ICTY a ICTR. Článek 7 ICC-S není podmíněn existencí ozbrojeného konfliktu, ale oproti tomu vyžaduje systematický a rozsáhlý útok proti civilnímu obyvatelstvu. Tento článek velice zřetelně objasňuje, že vedle znásilnění může být zločinem proti lidskosti též sexuální zotročování, nucená prostituce, nucené těhotenství, sterilizace a jiné formy útoku v oblasti sexuální.

3 Sexuální násilí v jurisdikci IMT a IMTFE

Sexuální násilí páchané na ženách v ozbrojeném konfliktu bylo sice již dlouho před rokem 1945 považováno za jednání zakázané, ale jako zcela samostatný trestný čin ojediněle kriminalizováno, natož v soudním řízení vůbec projednáváno. Velmi podobně tomu bylo bohužel i po 2. světové válce, v době ustavení Norimberského a Tokijského vojenského tribunálu.

Ačkoliv oba Statuty poválečných tribunálů obsahovaly kategorii válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, neobsahoval ani jediný z nich jakoukoli zmínku k sexuálním deliktům, i přes evidentní poznatek a důkazy k masově páchanému sexuálnímu násilí v koncentračních táborech. Oba tribunály se problému sexuálního násilí věnovaly ve své judikatuře velmi sporadicky, ani ne tak z nedostatku mezinárodně-právních dokumentů, jako spíše z chybějící politické vůle o této oblasti práva hovořit, natož pak sexuální zločiny adekvátně kriminalizovat.

V této souvislosti bývá v literatuře zastáván názor: *„že tomu tak bylo proto, že se násilí dopouštěly obě strany, konkrétně všechny strany v době, kdy byly pro společnost nepohodlným tématem i dobrovolné sexuální záležitosti. V té době neexistoval žádný ucelený kodex, věnující se ochraně lidských práv, včetně práv ženských. A v neposlední řadě také zcela chyběla jakákoli organizovaná, efektivní iniciativa žen, která by otevřeně diskutovala o válečných zločinech páchaných na ženách za 2. světové války.“*²¹

I přes výše popsany neutrální postoj obou tribunálů k tématu sexuálního násilí je potřeba poukázat na jejich význam z hlediska budoucího vývoje v oblasti obecného mezinárodního práva a mezinárodního trestního práva.

3.1 Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku (IMT)

Prvním skutečně fungujícím mezinárodním soudem se stal Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku, který byl ustaven v roce 1945 na základě Dohody o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropské osy, tzv. Londýnská dohoda, k níž byl připojen i Statut IMT.

²¹ Hýbnerová, S. Sexuální násilí na ženách v mezinárodním humanitárním právu a přínos ICTY a ICTR, v: Ondřej J., Šturma P. (eds.). Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo. Praha:Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 281

Hlavním přínosem Norimberského tribunálu, pokud opomineme přehlížené sexuální násilí v judikatuře IMT, byla obecná formulace skutkových podstat zločinů a zásad jejich stíhání v mezinárodním právu. Statut IMT, jak je již výše uvedeno, definoval zločiny proti míru, válečné zločiny, zločiny proti lidskosti a stanovil též důležitou zásadu, že úřední postavení obviněného, byť by byl hlavou státu, není okolností zprošťující ani polehčující²² a dále, že obviněného nezprošťuje odpovědnosti, jednal-li na rozkaz vlády či představeného.²³

3.2 Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ (IMTFE)

V roce 1946 došlo k ustavení Mezinárodního vojenského tribunálu pro Dálný východ v Tokiu, a to Vyhlášením vrchního velitele Spojených států amerických v Japonsku a zmocněnce spojeneckých mocností pro Tichomoří, generála Mac Arthura. Ačkoliv ani Statut IMTFE neuvádí jediný výčet jednání, vztahující se k sexuálnímu násilí, zabýval se IMTFE oproti IMT v některých soudních řízeních případy sexuálního násilí, čímž deklaroval existenci sexuálního násilí v průběhu 2. světové války.

3.2.1 Americký vojenský soud

Válečnými zločiny a zločiny proti lidstvu se také zabýval americký vojenský tribunál, složený výhradně z důstojníků, který odsoudil k trestu smrti japonského generála Tomoyuki Yamashita.²⁴

Yamashita byl velícím generálem japonské císařské armády na Filipínách a bylo mu kladeno za vinu, že jako nadřízený měl kontrolovat chování svých vojáků, kteří se během japonské okupace dopustili na 32 000 případů vražd, znásilnění na filipínském civilním obyvatelstvu.

²² Čl. 7 Statutu IMT

²³ Čl. 8 Statutu IMT

²⁴ Burkhardt Sven-U. *Vergewaltigung als Verbrechen gegen die Menschlichkeit. Sexualisierte Gewalt, Makrokriminalität und Völkerstrafrecht.* Münster: LIT, 2005, s. 70

3.2.2 „Znásilnění v Nanking (Nanjing)“²⁵

Během 2. světové války převzala a následně okupovala japonská armáda čínské město Nanking, přičemž během prvního měsíce okupace zde došlo přibližně k dvaceti tisícům případů znásilnění, a to často velmi brutálním až sadistickým způsobem.

Mimo jiné v důsledku sexuálního násilí, páchaného v době převzetí Nanking, byli ministr zahraničních věcí Koki Hirota,²⁶ generál Iwane Matsui,²⁷ důstojník Akira Muto²⁸ odsouzeni k trestu smrti za válečné zločiny a zločiny proti lidskosti.

3.2.3 „Comfort Women“²⁹

„Narodila jsem se dne 28 listopadu 1918 jako druhá dcera nádeníka. Žili jsme v regionu Taeri, provincie Kangdong. Když mi bylo 17 let, přišel k nám domů starosta obce a slíbil mi práci v továrně. Protože byla moje rodina velmi chudá, akceptovala jsem jeho nabídku dobře placené práce. Již na nádraží jsem byla odvezena japonským nákladním autem, na němž sedělo dalších 20 korejských dívek s podobnou nabídkou, dobře placené práce.

Po několika dnech cesty jsme dorazily do velkého domu na řece Mudinjan v Číně. Do této chvíle jsem si myslela, že naše cesta směřuje do továrny, ale po příjezdu jsem zjistila, že v blízkém okolí nebyla jediná tovární hala. Každá z nás dostala pokoj s postelí.

Po dvou dnech čekání, aniž bych tušila, co bude následovat, přišel ke mně na pokoj japonský voják a přinutil mne, abych si lehla na zem a roztáhla nohy. Poté mne znásilnil. Když odcházel z mého pokoje, všimla jsem si, že před mým pokojem čeká dalších 20-30 mužů,

²⁵ Greve K. Vergewaltigung als Völkermord. Aufklärung sexueller Gewalt gegen Frauen vor internationalen Strafgerichten. 1. Auflage. Baden – Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2008, s. 287

²⁶ [online] Dostupné z: http://translate.google.cz/translate?hl=cs&sl=en&u=http://www.trial-ch.org/en/trial-watch/profile/db/facts/koki_hirota_549.html&ei=DibeSvXLFMiPsAbkid2qDg&sa=X&oi=translate&resnum=2&ct=result&ved=0CBIQ7gEwAQ&prev=/search%3Fq%3Dkoki%2Bhirota%26hl%3Dcs%26lr%3D

²⁷ [online] Dostupné z: http://translate.google.cz/translate?hl=cs&sl=en&u=http://www.trial-ch.org/en/trial-watch/profile/db/facts/iwane_matsui_85.html&ei=cSfeSobwM8rdsgaUp-W0Dg&sa=X&oi=translate&resnum=3&ct=result&ved=0CBIQ7gEwAg&prev=/search%3Fq%3Diwane%2Bmatsui%26hl%3Dcs%26lr%3D%26sa%3DG

²⁸ [online] Dostupné z: http://translate.google.cz/translate?hl=cs&sl=en&u=http://www.trial-ch.org/en/trial-watch/profile/db/facts/akira_muto_82.html&ei=4ifeSq5EMavsAaB99mxDg&sa=X&oi=translate&resnum=2&ct=result&ved=0CBMQ7gEwAQ&prev=/search%3Fq%3Dakira%2Bmuto%26hl%3Dcs%26lr%3D%26sa%3DG

²⁹ Systém „žen utěšitelek“ zahrnoval znásilňování, nucené potraty, ponižování a sexuální násilí vedoucí k zmrzačení, smrti či případným sebevraždám, a že se jednalo o jeden z nejrozsáhlejších případů obchodu s lidmi ve 20. století

kteří mě ještě ten den všichni znásilnili. Od tohoto dne jsem byla každou noc znásilněna přibližně 15 -ti až 20 -ti muži.

Každá z nás byla pod pravidelnou lékařskou kontrolou. Pokud některá z dívek onemocněla, byla zabita a její tělo bylo neznámo kde pohřbeno.

Jednoho dne byla přivedena do našeho bloku nová dívka, která se pokusila vojákově odporovat a kousla ho do ramene. Po tomto incidentu byla odvečena na dvůr, kde jí byla před zraky všech useknuta hlava a její tělo bylo rozsekáno na malé kusy.³⁰

Od roku 1937 až do konce 2. světové války bylo japonskou císařskou armádou odvečeno na 200 000 mladých korejských, čínských, taiwanských žen do vojenských nevěstinců. Pojem „comfort women“ byl používán i v případech nucené prostituce z toho důvodu, aby byla bagatelizována brutalita a krutost nucené prostituce jako jedné z forem sexuálního násilí na ženách.³¹

Ačkoliv uběhlo již přes 60 let od konce 2. světové války, zůstává otázka odškodnění „comfort women“ stále otevřená, i přesto, že japonské soudy v jednotlivých případech uznaly, že císařské ozbrojené síly byly do systémově prováděné prostituce přímo zapojeny, a tím uznaly i odpovědnost státu. Otázka odškodnění v řadě případů narazila na problém promlčecích lhůt, které jsou dle praxe japonských soudů nejčastějším důvodem pro odmítnutí žaloby na poskytnutí náhrady škody, byť se na válečné zločiny a zločiny proti lidskosti promlčecí lhůty nevztahují.

I přes velkou iniciativu soukromých nadací, např. Fondu asijských žen,³² se většině z nich nedostalo žádného spravedlivého, zejména morálního zadostiučinění, ať již v podobě oficiální omluvy od japonské vlády, ale i od „vlastních lidí.“³³ Problémem zůstává japonský tvrdohlavý postoj vůči vlastní minulosti a úmyslné zkreslování faktů o válečných zločinech. Proto i jedním z požadavků směřovaných vůči japonské vládě je vypořádat se s válečnou minulostí definitivně a objektivně a sexuální otroctví do ní bezesporu patří také.

³⁰ Burkhardt Sven-U. Vergewaltigung als Verbrechen gegen die Menschlichkeit. Sexualisierte Gewalt, Makrokriminalität und Völkerstrafrecht. Münster: LIT, 2005, s. 70

³¹ Cho Byung-Sun. „Comfort Women“ und Völkerstrafrecht. Die Ausgebliebene Wiedergutmachung von japanischen Kriegs- und Besatzungsverbrechen, insbesondere aus der Sicht der Opferstaaten, v: Klaus Marxen K., Miyazawa K, Werle G. (Hrsg.). Der Umgang mit Kriegs- und Besatzungsunrecht in Japan und Deutschland. Band 13. Berlin: Berlin – Verl. Spitz, 2001, s. 69-89

³² Posláním Fondu byla realizace programů a projektů odškodnění za zneužívání a utrpení „žen utěšitelék“. Mandát Fondu vypršel dne 31. března 2007

³³ [online] Dostupné z: http://vf.m.ihned.cz/c4-10146480-23167405-207000_d-valka-skoncila-zapomente

4 Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY)³⁴

Stejně tak jako hrůzy spáchané za 2. světové války byly popudem pro ustavení vojenských tribunálů (IMT, IMTF), byl válečný konflikt na Balkánském poloostrově a s ní spojená smrt a nesnesitelné utrpení tisíce lidí opět nutným předpokladem, pro ustavení ad hoc mezinárodního trestního tribunálu.

S rezolucí 808³⁵, ze dne 22. února 1993, rozhodla Rada bezpečnosti OSN o zřízení Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii a společně s Rezolucí 827³⁶, ze dne 25. května 1993, přijala i předložený Statut ICTY.

4.1 Pozadí konfliktu

Konflikt, který vedl k ustavení ICTY, začal již na počátku 90. let 20. století v souvislosti s rozpadem Socialistické federativní republiky Jugoslávie. Počátky tohoto konfliktu mají však původ v době společného žití nejrůznorodějších národnostních skupin obyvatel. Podstatný vliv na vznikající konflikt měla i skutečnost, že Balkánský poloostrov byl více či méně dle politické situace součástí buď Osmanské říše nebo Habsburské monarchie, což mělo za následek, že balkánské obyvatelstvo bylo různorodého náboženského vyznání.

Po 1. světové válce, dne 1. prosince 1918,³⁷ vyhlásil srbský král, Alexandr I. Karadordević, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Již v průběhu této vlády se Chorvaté začali obávat možné srbské nadvlády, což vedlo k vzniku hnutí odporu a etnickým konfliktům. Neutěšená situace vedla v průběhu dvacátých let k postupnému převzetí moci a nastolení diktatury ze strany srbského krále. V roce 1929 se Království SHS přeměnilo na centralistické Království Jugoslávie.³⁸

³⁴ Oficiální název Tribunálu zní: International Tribunal for the Prosecution of Person Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Former Yugoslavia since 1991

³⁵ [online] Dostupné z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_808_1993_en.pdf

³⁶ [online] Dostupné z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf

³⁷ Heinsch, R. Weiterentwicklung des humanitären Völkerrechts durch die Strafgerichtshöfe für das ehemalige Jugoslawien und Ruanda. Zur Bedeutung von den internationalen Gerichtsentscheidungen als Rechtsquelle des Völkerstrafrechts. Band 57. Berlin: BWV Wiss.-Verl., 2007, s. 52

³⁸ [online] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Jugosl%C3%A1vie

V rámci Království Jugoslávie získalo v roce 1939 Chorvatsko jistou autonomii vytvořením Chorvatské bánoviny.

Po faktické likvidaci Jugoslávie nacistickým Německem v roce 1941, vyhlásili chorvatští Ustašovci Nezávislý stát Chorvatsko, zahrnující větší část chorvatských zemí, včetně i značné části Bosny a Hercegoviny.

Hlavní postavou nového státu byl Chorvat, Ante Pavelić, který však nedisponoval žádnou reálnou mocí. Již první zákony nového chorvatského státu byly namířeny proti Srbům. Po upevnění moci Antem Pavelićem byl rozpoután proti Srbům teror, který měl podobu vraždění civilního obyvatelstva, zřizování koncentračních táborů, vyhánění či násilně prováděnou rekatolizaci.

V průběhu 2. světové války se na Balkánském poloostrově vytvořily 3 proti sobě bojující vojenské oddíly: ustašovské vojenské oddíly chorvatského státu, které byly podporovány vojsky Osy, četnické vojenské oddíly srbských nacionalistů a monarchistů a skupina partyzánů, vedená Josipem Brozem Titem, složená zejména z komunistů a Srbů. Žádná z těchto tří vojenských skupin nebyla zcela etnicky homogenní.

Po 2. světové válce vyhlásil Josip B. Tito, dne 29. listopadu 1945,³⁹ na základě proběhnutého referenda Lidovou republiku Jugoslávie za federativní stát, složený z Bosny a Hercegoviny, Slovinska, Chorvatska, Srbska, Makedonie a Černé Hory.

V době Titovy vlády se značně zlepšila životní úroveň balkánského obyvatelstva. S koncem studené války však Jugoslávie začala postupně ztrácet na významu, což také přispělo k postupnému rozpadu Socialistické federativní republiky Jugoslávie.

V roce 1980, v důsledku Titovy smrti narůstají nacionalistické touhy, zejména ze strany Srbů. Jugoslávie s koncem 80. let 20. století upadá do těžké hospodářské krize, v Kosovu dochází k občanským nepokojům, včetně srbského útisku albánské národnostní většiny. A dalším z „katalyzátorů“, který přivedl Jugoslávii z hospodářské krize na pokraj války, byl Slobodan Milošević.

V září 1986 uveřejnila Srbská akademie věd a umění Memorandum,⁴⁰ ve kterém bylo „zúčtováno“ s Titovo proti-srbskou politikou. Srbsko se cítí poškozeno čtyřmi desetiletími Titovy vlády. Autoři Memoranda využívají srbských existenčních obav

³⁹ [online] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/29._listopad

⁴⁰ [online] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1lka_v_Jugosl%C3%A1vii

a traumat z 2. světové války. Podstatou a cílem Memoranda bylo využít všemi prostředky se rýsujícího rozpadu Jugoslávie ve prospěch Srbska.

V průběhu let 1986-1989 narůstá mocenský vliv S. Miloševiče, který v roce 1989 vyvrcholil jeho zvolením za prezidenta Srbské republiky a vůdce Socialistické strany Srbska. Postupně se mu podaří získat veškeré srbské sdělovací prostředky, a tím rozšiřovat proti-muslimskou a proti-chorvatskou propagandu. Jugoslávie se tedy nerozpadla, nýbrž byla systematicky zničena, a to z velké části prací S. Miloševiče.

Ozbrojené konflikty, ke kterým od počátku 90. let 20. století na území bývalé Jugoslávie docházelo, jsou rozděleny do tří hlavních časových etap, reflektující postupné prohlášení nezávislosti jednotlivých republik SFRJ.

První fáze konfliktu se týkala Slovinska, které 25. června 1991⁴¹ vyhlásilo nezávislost, jako výsledek zde proběhnutého referenda. Reakcí na vyhlášení nezávislosti byl ozbrojený střet mezi Jugoslávskou lidovou armádou (dále jen „JNA“)⁴² a slovinskou Teritoriální obranou. Boje za nezávislost Slovinska skončily 16. prosince 1991, kdy došlo k mezinárodnímu uznání Slovinské republiky jako samostatného státu.

Druhá fáze ozbrojeného konfliktu postihla území Chorvatska, taktéž v souvislosti s vyhlášením Suverénního státu Chorvatsko, dne 25. června 1991.⁴³ Srbové, kteří se v důsledku vyhlášení nezávislosti Chorvatska stali menšinou, dostali strach, že v nově vzniklém státě budou bez ochrany, a proto podporovali S. Miloševiče.

30. května téhož roku rozhodl parlament v Záhřebu, že země se odtrhne od SFRJ, pokud nebude do konce června dosaženo dohody o novém státoprávním uspořádání Jugoslávie. Ve stejný den vyhlásili Srbové Republiku Srbská krajina jako samostatnou součást SFRJ. Spory o okolí Plitvice mezi Srby a Chorvaty, kde navíc intervenovala JNA, se staly poslední kapkou pro následné vyhlášení nezávislosti Chorvatska. Tento akt nahrál Miloševičovi, čímž získal velkou podporu, zejména v řadách JNA.

⁴¹ [online] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Slovinsk%C3%A1_v%C3%A1lka_za_nez%C3%A1vislost

⁴² [online] Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/JNA>: JNA byla hlavní ozbrojenou složkou Federativní lidové republiky Jugoslávie v letech 1945 až 1963 a Socialistické federativní republiky Jugoslávie v letech 1963 až 1992. Během rozpadu státu v letech 1990 až 1992 JNA mobilizovala a pokoušela se hájit ústavou zakotvenou celistvost a jednotnost země, jak se ale oddělovaly jednotlivé republiky, tak se z ní stávala ale ryze srbská vojenská síla

⁴³ [online] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1lka_v_Jugosl%C3%A1vii

Do roku 1992 se Srbům podařilo získat kontrolu nad jednou třetinou území Chorvatska. Přibližně v roce 1995 obě zneprátelené strany souhlasily se zastavením palby, vzájemné rozhovory mezi nimi však ztroskotaly. Boje nebylo schopné zastavit ani NATO, OSN či EU. Teprve až v roce 1998 bylo chorvatské vládě předáno zbývající území východní Slavonie, které bylo pod tříletou správou OSN.

Poslední fáze konfliktu se dotkla Bosny a Hercegoviny. Již na začátku roku 1992 bylo v Bosně a Hercegovině umístěno na 100 000 vojáků JNA. Dne 29. února 1992⁴⁴ se zde také konalo referendum o nezávislosti republiky, pro kterou se vyjádřilo 99,4% obyvatelstva. Bosenský prezident, Ilija Izetbegović, se po výsledku referenda obával střetu s JNA a blížící se války. V prvním roce válečného konfliktu byly rozhodující strany bosenských Srbů pod vedením Radovana Karadžiće, Ratka Mladiće a bosenské národnostní vlády. Vojenské oddíly bosensko-srbského generála Mladiće, de facto vojenské oddíly JNA, téhož roku obsadily a bombardovaly nejdůležitější muslimská centra jako Sarajevo, Mostar, Bihać, Tuzlu, Gorazde a podařilo se jim dobýt dvě třetiny bosenského území. V létě 1992 se do zájmu světových medií dostaly postupně zprávy o zřízených koncentračních táborech (Omarska, Trnopolje, Manjača a Keraterm) a dalších zločinech, páchaných na civilním obyvatelstvu. Všechny válčící strany se dopouštěly válečných zločinů a „*etnického čišťení*“⁴⁵ V roce 1995 došlo mimo jiné i k masakrům proti bosensko-muslimskému obyvatelstvu v Srebrenici.⁴⁶

⁴⁴ [online] Dostupné z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1lka_v_Bosn%C4%9B_a_Hercegovin%C4%9B

⁴⁵ Etnické čištění (ethic cleaning, *Ethnische Säuberung*, v srbochorvatštině *etnicko čišćenje*) je termín, který se do společenského podvědomí dostal v roce 1992 v souvislosti s první fází válečného konfliktu v Bosně a Hercegovině. Tehdy jím byly označovány srbské útoky proti bosenským muslimům, kteří jimi byli násilně vyhnáni z určité oblasti. Etnické čištění velmi rychle proniklo do slovní zásoby zločinů, které jsou spojeny se srbskými útoky v bývalé Jugoslávii, ačkoliv byl tento pojem později používán také pro útoky Chorvatů proti muslimům, Srbů proti Chorvatům a v neposlední řadě útoky Srbů proti kosovským Albáncům. Ve všech zmíněných případech jde však o společný záměr pachatelů, tj., vyhnat oběti z určitého území, na který si pachatel činí nárok. V tomto slova smyslu, jak je pojem etnického čištění od roku 1992 používán, se však nerozlišuje rozdíl mezi etnickým čištěním a genocidiem. Je nutno zdůraznit, že etnické čištění a genocidium označuje rozdílné jednání a rozdíly mezi nimi jsou velmi důležité.

Genocidium spočívá v úmyslném jednání zcela nebo částečně zničit některou národní, etnickou nebo náboženskou skupinu jako takovou. Oproti tomu cílem etnického čištění je vyhnání či likvidace určité skupiny v daném geografickém prostoru, ale i „vyčištění“ příslušné oblasti tak, jako by zde vyhnaná skupina obyvatel nikdy nežila. Etnické čištění a genocidium je rozlišováno na základě konečného cíle, k němuž je daný útok veden. Velmi často se však stává, že etnické čištění přejde do zločinu genocidia, za předpokladu, že jsou při něm systematicky páchany masové vraždy, aby byla určitá země očištěna od určité národnosti. Ačkoliv je etnické čištění trestáno jako zločin proti lidskosti a válečný zločin, není však možné učinit rovnítko mezi ním a genocidiem, a ani jej označit za formu genocidia.

⁴⁶ [online] Dostupné z:http://cs.wikipedia.org/wiki/Srebrenick%C3%BD_masakr: Dne 13. července 1995 byli ve skladišti ve vesnici Kravica zabiti první muslimští zajatci. Masakr probíhal i v dalších dnech, dle

Pozoruhodné v případě Bosny a Hercegoviny ve srovnání s ostatními republikami SFRJ bylo také to, že byla po několik desetiletí považována za mnoho-národnostní, mnoho-náboženský, mnoho-kulturní stát. V roce 1991 se její obyvatelstvo prohlašovalo v 43,7% za muslimské, v 31,4% za srbské, v 17,3% za chorvatské a v 5,5% za jugoslávské, což ve srovnání s ostatními republikami SFRJ znamenalo, že žádná z národnostních skupin nebyla jednoznačně dominantní.⁴⁷

Zejména na základě mimořádného nasazení amerického diplomata, Richarda Holbrooka, v dnech od 1. do 21. listopadu 1995,⁴⁸ v Daytonu, se konala mírová schůzka za účasti srbského prezidenta, S. Miloševiče, chorvatského prezidenta, F. Tudmana a bosensko-hercegovinského prezidenta, A. Izetbegoviće. Na základě daytonské mírové dohody měla být válka na Balkánském poloostrově neoficiálně zakončena. Dohoda z Daytonu byla parafována dne 14. prosince 1995 v Paříži.

4.2 Ustavení Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou

Jugoslávii

Samotné etablování ICTY probíhalo v dvoustupňovém procesu a bylo vůbec prvním precedentem pro ustavení ad-hoc mezinárodního soudního tribunálu jako tzv. pomocného orgánu dle čl. 7 odst. 2 spolu s čl. 29 Charty OSN.

Poté, co se Rada bezpečnosti OSN od roku 1991 znepokojivě vyjádřila v několika rezolucích o konfliktu na území bývalé Jugoslávie, podnikla rozhodující kroky k zamezení konfliktu v bývalé Jugoslávii, až na základě silícího tlaku světové veřejnosti a neustále se rozšiřujícího konfliktu, zejména na území Bosny a Hercegoviny.

Dne 6. prosince 1992 rozhodla na základě Rezoluce 780 o ustavení vyšetřující komise expertů (blíže kapitola 3.2.2), která byla první oficiální komisí od 2. světové války, zabývající se válečnými zločiny. Jakmile komise předložila svoji průběžnou zprávu o situaci na území bývalé Jugoslávie, rozhodla Rada bezpečnosti OSN dne 22. února 1993 v Rezoluci 808 o ustavení mezinárodního trestního tribunálu, s oprávněním stíhat „*osoby odpovědné za vážná porušení mezinárodního*

oficiálních údajů bylo zabito přes 8 tisíc muslimských mužů. Došlo k znásilnění i vraždám žen a nezletilých dětí. Masakr vedl R. Mladić, generál vojsk Republiky srbské.

⁴⁷ Greve K. Vergewaltigung als Völkermord. Aufklärung sexueller Gewalt gegen Frauen vor internationalen Strafgerichten. 1. Auflage. Baden – Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2008, s. 38

⁴⁸ [online] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Daytonsk%C3%A1_smlouva

humanitárního práva spáchaného na území bývalé Jugoslávie od roku 1991.“⁴⁹Neprodleně po vyjádření generálního tajemníka ohledně ustavení ICTY přistoupila Rada bezpečnosti OSN k rozhodujícímu kroku a dne 25. května 1993, v Rezoluci 827⁵⁰ etablovala ICTY.

Pozoruhodné v případě zřízení ICTY byla skutečnost, že Rada bezpečnosti OSN tak rozhodla nikoli na základě multilaterální smlouvy mezi členskými státy OSN, ale dle Kapitoly VII Charty OSN, obzvláště dle ustanovení čl. 39 ve spojení s čl. 41 a 42 Charty. Ustavení ICTY však nebylo od počátku jeho činnosti nesporné, zejména pokud šlo o námitku neústavního ustavení ICTY. Touto námitkou se ICTY zabýval, v rámci odvolacího řízení, v případě rozsudku *Tadić*, v němž potvrdil rozsah své kompetence z několika důvodů.

Dle ustanovení čl. 24 odst. 2 Charty je Rada bezpečnosti OSN oprávněna jednat podle cílů a zásad OSN, tudíž Rada bezpečnosti OSN nejedná v absolutním slova smyslu zásady „*legibus solutus*“. Z dalšího důvodu odmítl i porušení čl. 39 Charty,⁵¹ který umožňuje v případech vymezených tímto článkem přijmout určitá opatření. Ačkoliv se v případě „ohrožení míru“ jedná spíše o politický pojem, nežli právní, je Rada bezpečnosti OSN při zjištění takového ohrožení míru současně vázána „cíly a zásadami OSN.“ Situace a charakter konfliktu na území bývalé Jugoslávie rozhodně takové ohrožení představoval.

4.2.1 Pravomoc a příslušnost ICTY

V této souvislosti je potřeba upozornit na jisté interpretační potíže v souvislosti s pravomocí a příslušností, neboť oba pojmy v české právní terminologii nenesou též význam. V obecné teorii práva se pravomocí rozumí označení orgánu odpovědného o věci rozhodovat, zatímco příslušností se rozumí specifické označení takového

⁴⁹ [online] Dostupné z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf

⁵⁰ Heintschel v. Heinegg, W. Die Einrichtung des Jugoslawien-Strafgerichtshofes durch Resolution 827 (1993). V: V: Fischer, H., Lüder, S. R. Völkerrechtliche Verbrechen vor dem Jugoslawien-Tribunal, nationalen Gerichten und dem Internationalen Strafgerichtshof. Band 35. Berlin: Berlin – Verl. Spitz, 1999, s. 63-80

⁵¹ Rada bezpečnosti určí, zda došlo k ohrožení míru, porušení míru nebo útočnému činu a doporučí nebo rozhodne, jaká opatření budou učiněna podle čl. 41 a 42, aby byl udržen nebo obnoven mezinárodní mír a bezpečnost

orgánu.⁵² Jak pravomoc, tak příslušnost jsou vymezeny právním řádem každé země. Otázkou příslušnosti pak je, zda se v konkrétním případě uplatní pravomoc mezinárodního tribunálu. I v případě ICTY bylo velmi důležité stanovit jeho příslušnost (věcnou, osobní, časovou a místní), neboť on sám může pouze právní normy aplikovat, nikoliv však nové vytvářet.

Z tohoto důvodu jsou velmi důležitá ta ustanovení ICTY-S, jež vymezují jeho *ratione materiae*. Dle úvodního ustanovení, čl. 1 Statutu, je ICTY oprávněn stíhat osoby odpovědné za vážná porušení mezinárodního humanitárního práva. Na základě doslovného znění čl. 1 ICTY-S, by bylo možné jej chápat tak, že pouze závažná porušení mezinárodního humanitárního práva mohla být před ICTY stíhána. Z tohoto znění lze však dovodit, že čl. 1 ICTY-S toho pojímá více než jen závažná porušení („grave breaches“) Ženevských úmluv. Na druhou stranu však omezení na „závažná“ porušení lze chápat jako určité měřítko pro kvalifikaci stíhaných zločinů, neboť ne každé porušení proti mezinárodnímu humanitárnímu právu je možné před ICTY stíhat.⁵³ Před ICTY měly být stíhány takové zločiny, na které je pohlíženo jako na zločiny zavrženíhodné. Přičemž Statut stanovil systematiku, v rámci kapitoly 1.2, popsaných zločinů v člancích 2 až 5, které se mezi závažná porušení počítají.

Úvodní ustanovení Statutu mimo jiné i odpovídá kogentnímu v mezinárodním právu platnému principu *nullum crimen*, neboť musí být kriminalizována pouze taková porušení, která jsou bezpochyby součástí mezinárodního obyčejového práva.

Příslušnost *ratione personae* je ve Statutu ICTY obsažena v člancích 6 až 7, které stanovily pravomoc tribunálu pouze nad fyzickými osobami a vyloučily možnost odvolat se na imunitu státního orgánu (čl. 7 odst. 2). Dle čl. 7 odst. 3 a 4 je obsažena odpovědnost nadřízených, stejně tak i odpovědnost za jednání na povel.

Příslušnost *ratione temporis* a *ratione loci*, dle čl. 8 ICTY-S se vztahuje na území bývalé Jugoslávie a na období od 1. ledna 1991 s tím, že časová příslušnost je u ICTY ohraničena pouze do minulosti, nikoliv však pro budoucnost.

⁵² Hendrych D. a kol. Správní právo, obecná část. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 116-117

⁵³ Heinsch, R. Weiterentwicklung des humanitären Völkerrechts durch die Strafgerichtshöfe für das ehemalige Jugoslawien und Ruanda. Zur Bedeutung von den internationalen Gerichtsentscheidungen als Rechtsquelle des Völkerstrafrechts. Band 57. Berlin: BWV Wiss.-Verl., 2007, s. 64

4.2.2 Význam expertní komise

Pro práci obou tribunálů, zvláště ICTY, měly zásadní význam zprávy tehdy ustanovených expertních komisí, neboť i Rezoluce 827 Rady bezpečnosti OSN se odvolávala na průběžné zprávy komise.

Na základě Rezoluce 780, ze dne 6. října 1992, etablovala Rada bezpečnosti OSN vyšetřovací komisi, pod předsednictvím Prof. Fritsa Kalshovena,⁵⁴ aby prověřila možné porušení Ženevských úmluv a další závažná porušení na území bývalé Jugoslávie. Ačkoliv se Rada bezpečnosti OSN v Rezoluci, ani v předcházejících diskuzích nevěnovala znásilnění či jiným formám sexuálního násilí, zahrnuje již tato komise sexuální zločiny do své zprávy a postavila je na roveň ostatním zločinům. Komise při své činnosti kladla důraz na získávání důkazů o spáchaných zločinech, na základě nichž by bylo možné pachatele trestně stíhat.

Pro účely vyšetřování komise vycházela z mezinárodního ozbrojeného konfliktu a důsledně označila za aplikovatelné právo Ženevské úmluvy a její Protokoly, Haagské úmluvy, Úmluvu o genocidě, Úmluvu na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu, stejně tak i kodifikace o lidských právech a mezinárodním obyčejovém právu.

Dne 19. října 1993 byly do komise jmenovány na místo dvou odstupujících členů dvě ženy, Prof. Christine Cleiren (Holandsko) a soudkyně, Hanne Sophie Greve (Norsko), včetně nového předsedy komise, M. Cherifa Bassiouniho⁵⁵ (Egypt).⁵⁶ Nově jmenovaný předseda prokázal velkou osobní angažovanost při získávání důkazů k sexuálnímu násilí. Prof. Cleiren učinil odpovědnou za studii o mezinárodněprávních aspektech znásilnění a sexuálního nucení a H. Greve jmenoval zpravodajkou pro oblast Prijedoru v Bosně a Hercegovině, v oblasti, kde byly zřízeny koncentrační tábory Omarska, Keraterm a Trnopolje. Prof. Bassiouni vedl vyšetřování ještě v době probíhajícího válečného konfliktu.

Komise na základě provedeného vyšetřování definovala 5 různých prototypů znásilnění, k nimž v průběhu konfliktů došlo:⁵⁷

1. Případy sexuálního násilí v souvislosti s pleněním, popř. zavražďováním pronásledované skupiny;

⁵⁴ [online] Dostupné z: <http://www.martens.ee/?id=10390>

⁵⁵ [online] Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/M._Cherif_Bassiouni

⁵⁶ [online] Dostupné z: <http://www.ess.uwe.ac.uk/comexpert/I-II.htm>

⁵⁷ Greve K. Vergewaltigung als Völkermord. Aufklärung sexueller Gewalt gegen Frauen vor internationalen Strafgerichten. 1. Auflage. Baden – Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2008, s.77

2. Znásilnění, často spáchané na veřejnosti v souvislosti s probíhajícími boji;
3. Znásilnění v internačních táborech;
4. Sexuální útoky, vedené za účelem obětí terorizovat, nebo ji donutit k útěku z určité oblasti;
5. Znásilnění žen, které byly za tímto účelem internovány v koncentračních táborech.

Členové Komise z provedeného šetření vyvodili podezření o existenci sexuálních zločinů a přirovnali ji k „*politice systematického znásilňování a sexuálních útoků*“ a sexuální násilí označili za prostředek tzv. „*etnického čištění*“. Z šetření také vyplynulo, že nejčastěji byly sexuálními útoky postiženy muslimské ženy, kterých se na nich povětšinou dopouštěli bosenští Srbové.

Pokud jde o hodnocení celkové práce komise a jejího personálního obsazení, představovaly její zprávy velmi důležitý impulz jak pro tematizaci sexuálního násilí v mezinárodním právu, tak i pro budoucí činnost ICTY.

4.3 Zohlednění sexuálního násilí ve Statutu ICTY

Sama okolnost, že sexuální násilí na území bývalé Jugoslávie na sebe vzalo podobu rozsáhlých a systematických útoků nebylo primární příčinou proto, aby se touto situací začala zabývat světová veřejnost a později i mezinárodní soudní tribunál, pro tyto účely etablovaný.

Jedním z důležitých faktorů, které přispěly k této změně, byl jednak tlak ze strany již organizovaných mezinárodních ženských a lidsko-právních hnutí a velmi efektivní feministické lobby. V této souvislosti je třeba poukázat na práci ženských organizací v Srbsku, Chorvatsku, Bosně a Hercegovině, které každodenně přicházely do styku se zneužitými ženami, jimž se snažily poskytnout účinnou pomoc a především měly snahu otevřeně o sexuálních zločinech hovořit. Nebylo také náhodou, že řada feministických skupin z území bývalé Jugoslávie udržovala styky s americkými vydavatelstvími, která postupně začala informovat o násilí páchaném na území bývalé Jugoslávie a otevřeně se zabývat účinnou ochranou v boji před sexuálním násilím v mezinárodních ozbrojených konfliktech. Obecně lze říci, že problém masového

znásilňování byl v tomto případě velmi neobvykle dobře publikován nejen na území Evropy, ale i ve Spojených státech amerických.

Počátek válečného konfliktu na Balkánském poloostrově také spadl do období, v němž si ženy začaly mnohem intenzivněji klást otázku, proč by ženská práva měla být posuzována jako práva druhotná k právům lidským.

K prosazení některých zde uvedených idejí přispěla do určité míry i Světová konference o lidských právech OSN,⁵⁸ která přijala Vídeňskou deklaraci a akční program. Deklarace je prvním mezinárodním dokumentem, který již výslovně ženská práva postavil na roveň ostatním lidským právům.

Na druhou stranu však bylo kritizováno, že Deklarace neobsahovala žádnou definici k znásilňování, což bylo mnohými feministickými organizacemi ostře kritizováno. I přesto tuto skutečnost se však dá hovořit o určité revoluci v rovnoprávném postavení žen jak ve sféře soukromé, tak i veřejné.

I přes výše zmíněné je však nutné zdůraznit, že největší podíl na tematizaci sexuálního násilí nejen ve Statutu ICTY, ale i v obecné rovině mezinárodního práva, měla samotná práce ICTY, resp. práce prokurátorů a senátů, neboť jim příslušela povinnost interpretovat jednotlivé články Statutu ICTY. Počáteční práci tribunálu také provázela řada interpretačních problémů spojená se skutečností, že mezinárodní humanitární právo bylo do té doby výlučně mužskou oblastí, jak při tvorbě, tak i aplikaci příslušných norem mezinárodního humanitárního práva.

4.4 Sexuální násilí v judikatuře ICTY

4.4.1 Sexuální násilí jako závažná porušení Ženevských úmluv z roku 1949, čl. 2 ICTY-S

Opomenutí právní úpravy zákazu sexuálního násilí na ženách v ozbrojených konfliktech vyplývá částečně ze vzniku právního odvětví, z něhož mimo jiné čerpal i Statut ICTY. Mezinárodní humanitární právo nebylo tradičně doménou OSN, nýbrž Mezinárodního výboru Červeného kříže (ICRC). Již v předchozí kapitole bylo zmíněno, že mezinárodní humanitární právo bylo co do počtu ženského pohlaví

⁵⁸ [online] Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Vienna_Declaration_and_Programme_of_Action

minimálně obsazené, což platilo i pro oblast ICRC. Tato skutečnost se odráží v tom, že i přes výslovné uvedení některých forem sexuálního násilí (čl. 27 odst. 2 Ženevské úmluvy IV spolu s čl. 76 odst. 1 Dodatkového protokolu I.), před nimiž by měly být ženy chráněny, nejsou tyto zločiny posuzovány jako závažná porušení Ženevských úmluv.

Obdobně jako Ženevské úmluvy, tak i čl. 2 ICTY-S nezahrnul do výčtu zločinů, představující závažná porušení Ženevských úmluv jediný delikt sexuální povahy, takže i Statut ICTY do jisté míry ignoroval tyto mezery, přetrvávající v mezinárodním humanitárním právu od roku 1949.

4.4.1.1 Případ Delalić a další, („Čelebići Camp“), 1998

V tomto případě jde o první rozsudek ICTY, v němž bylo znásilnění uznáno za mučení, a to z důvodu porušení čl. 2 ICTY-S, tak i čl. 3 ICTY-S jako porušení zákonů a obyčejů války.

a) Okolnosti případu

Případ se týká internace srbských, převážně mužských civilistů bosenskými muslimy v táboře Čelebići, v Bosně a Hercegovině. Jedna část zde zadržovaných se zúčastnila i bojů proti bosensko-hercegovinské armádě. Na zadržovaných byly svévolně páčány zločiny mučení, znásilnění, zneužívání, včetně usmrcení. Podmínky v táboře se daly charakterizovat atmosférou permanentního teroru, nedostatečnými hygienickými podmínkami, stejně tak i stravou.⁵⁹

Obžalovaní, Zdravko Mucić, Zejnil Delalić a Hazim Delić, vykonávali s rozdílnou hodností funkce v tomto táboře. Hazim Delić, jako strážný, byl obviněn z přímého spáchání znásilnění dvou srbských žen dle čl. 7 odst. 1 ICTY-S. Zatímco Zdravko Mucić a Zejnil Delalić, jako představení tábora, byli voláni k zodpovědnosti za činy spáchané jejich podřízenými, kterým jako nadřízení tábora měli zabránit nebo je potrestat dle čl. 7 odst. 3 ICTY-S.

⁵⁹ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/cel-tj981116e.pdf>, bod 1116

b) *Aplikovatelnost čl. 2 (b) ICTY-S*

Tribunál konstatoval, že v rozhodném období od dubna do prosince roku 1992, v němž probíhal na území Bosny a Hercegoviny mezinárodní ozbrojený konflikt, byla Bosna a Hercegovina vázána Ženevskými úmluvami z roku 1949.⁶⁰ Pokud jde o statut oběti, jako chráněné osoby ve smyslu čl. 4 Ženevské úmluvy IV, shledal ICTY aplikaci tohoto článku jako bezproblémovou, neboť většina zadržovaných byla takto internována jen z důvodů jejich odlišné (srbské) identity.

Znásilnění bylo v tomto případě zažalováno jako mučení dle čl. 2 (b) ICTY-S a čl. 3 ICTY-S spolu s čl. 3 Ženevské úmluvy IV. Vzhledem k chybějící definici znásilnění musel taktéž přistoupit k určení tohoto pojmu s tím, že část této definice byla převzata z případu Jean-Paul Akayesu, v němž je znásilnění definováno jako: „každý fyzický útok sexuální povahy, který je na dotyčné osobě vykonán vynuceně.“ Druhá část pojmu znásilnění byla již doplněna ICTY jako: „vaginální průnik skrze penis, nuceně na oběti vykonaný, představuje zcela zřejmě znásilnění.“⁶¹ Aby zažalované znásilnění mohlo být odsouzeno dle čl. 2 ICTY-S, muselo splňovat předpoklady mučení. Z tohoto důvodu ICTY vypracoval na čl. 2 a 3 ICTY-S použitelnou definici mučení, následujícím způsobem:⁶²

1. *jednání nebo opomenutí, které způsobuje velké tělesné nebo duševní bolesti nebo utrpení,*
2. *které je způsobeno úmyslně,*
3. *za účelem dosažení výpovědi oběti nebo jejího přiznání, nebo třetí osoby, k potrestání oběti nebo třetí osoby kvůli činu, který skutečně nebo zdánlivě spáchala, k zastrahování nebo nucení oběti, nebo třetí osoby na základě nějakého způsobu diskriminace,*
4. *bylo-li jednání nebo opomenutí způsobeno příslušníkem veřejné služby, nebo osobou jednající v úředním postavení, na jejíž podnět, nebo s jejím výslovným nebo konkludentním souhlasem.*

Pokud znásilnění a jiné formy sexuálního násilí splňovaly uvedené předpoklady, jednalo se o mučení dle čl. 2 (b) ICTY-S.

⁶⁰ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/mucic/acjug/en/cel-aj010220.pdf>, bod 51

⁶¹ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/cel-tj981116e.pdf>, bod 940

⁶² [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/cel-tj981116e.pdf>, bod 494

c) *Význam a hodnocení rozsudku Delalić a další*

Tribunál v tomto rozsudku hodnotil znásilnění jako mučení, čím potvrdil, že pokud znásilnění naplňuje znaky mučení, jedná se již o závažná porušení Ženevských úmluv IV. Poprvé od konce 2. světové války byla v tomto rozsudku také použita definice tzv. *command responsibility*, neboli trestně-právní zodpovědnosti velitelů jako nadřízených za jednání spáchaná jejich podřízenými ve smyslu čl. 7 odst. 3 ICTY-S.

V neposlední řadě je rozsudek významný v tom, že válečné zločiny ve smyslu čl. 2 a 3 ICTY-S mohou být spáchány zcela odděleně, tudíž k jejich spáchání není nutná systematická a rozsáhlá strategie.

H. Delić, byl uznán vinným za mučení dle čl. 2 (b) ICTY-S. Současně spáchané znásilnění, včetně životních podmínek v internačním táboře odpovídalo jednáním dle čl. 2 (c) ICTY-S. Za uvedené delikty byl odsouzen v délce 18 let k trestu odnětí svobody.⁶³

Z. Mucić, byl uznán vinným v délce 9 let k trestu odnětí svobody, s tím, že bylo poukázáno na jeho postavení jako velitele tábora ve smyslu čl. 7 odst. 3 ICTY-S.⁶⁴

Z. Delalić byl zproštěn obžaloby.⁶⁵

4.4.2 Sexuální násilí jako porušení válečného práva nebo válečných zvyklostí, čl. 3 ICTY-S

Již v rámci 2. kapitoly této práce (sexuální násilí v jurisdikci IMT a IMTFE) bylo popsáno, jakým způsobem mezinárodní společenství přistupovalo k problematice sexuálního násilí a k její kriminalizaci. Ačkoliv uběhlo od konce 2. světové války, resp. činnosti poválečných tribunálů (IMT, IMTFE) téměř 50 let, je nutné připomenout, že ani Statut ICTY dostatečně nerefletoval změny, týkající se sexuálního násilí. Jugoslávský statut sice stanovil pravomoc ICTY k projednání válečných zločinů dle čl. 3 ICTY-S spolu s čl. 3 Ženevské úmluvy IV, nicméně bez jakékoliv zmínky k sexuálními deliktům.

⁶³ [online] Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/mucic/cis/en/cis_mucic_al_en.pdf

⁶⁴ [online] Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/mucic/cis/en/cis_mucic_al_en.pdf

⁶⁵ [online] Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/mucic/cis/en/cis_mucic_al_en.pdf

Na druhou stranu je však nutno upozornit na to, že tato kategorie zločinů byla velmi klíčovou, neboť velká část v této práci předložených rozsudků, byla posuzována právě v rámci kategorie – porušení válečného práva nebo válečných zvyklostí. O co méně byl nápomocný Statut ICTY z hlediska sexuálního násilí, o to více ICTY obohatil mezinárodní humanitární právo o nové definice, popř. je adekvátně k danému případu ještě více propracoval (mučení, znásilnění, útoky proti osobní důstojnosti).

4.4.2.1 Případ Anto Furundžija, 1998

a) Okolnosti případu

Anto Furundžija byl vojenský chorvatský velitel elitní jednotky, v rámci tzv. Chorvatské rady obrany (HVO).⁶⁶ Hlavní velitelství HVO se nacházelo v Nadioci, v centru Bosny a Hercegoviny. A. Furundžija donutil oběť při výslechu, aby se zcela vysvlékla v místnosti plné vojáků jeho jednotky. Oběť pak byla jeho podřízeným fyzicky napadena a znásilněna jak vaginálně, tak orálně i análně.⁶⁷ A. Furundžija, včetně celé jednotky, všem popsáním sexuálními útokům nečinně přihlížel a naopak je považoval za jakýsi druh „společenské zábavy.“

b) Aplikovatelnost čl. 3 ICTY-S

Obžaloba zhodnotila spáchané sexuální násilí jako mučení a útok proti osobní důstojnosti. Dále ICTY poukázal na vázanost Bosny a Hercegoviny Ženevskými úmluvami, včetně Dodatkových protokolů a existenci ozbrojeného konfliktu.

V tomto případě ICTY pracoval s definicí mučení, převzatou z Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, z roku 1984 (dále jen „Úmluva proti mučení“).⁶⁸ Předpoklady skutkové podstaty mučení, které jsou navíc podmíněny existencí ozbrojeného konfliktu, jsou následující:⁶⁹

- 1. způsobení velkého utrpení nebo újmy fyzické či psychické povahy, a to jedním či opomenutím, přičemž*
- 2. jednání nebo opomenutí je spácháno úmyslně,*

⁶⁶ [online] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Chorvatsk%C3%A1_rada_obrany: Chorvatská rada obrany byla vojenská organizace Chorvatů během občanské války v Jugoslávii, aktivní v Bosně a Hercegovině. Organizaci finančně a materiálně podporovala Chorvatská vládnoucí strana HVO

⁶⁷ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf>, bod 124, 266

⁶⁸ [online] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-proti-muceni.pdf>

⁶⁹ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf>, bod 162

3. *za účelem dosažení výpovědi nebo jejího přiznání, nebo potrestání, zastrasování, ponižování nebo nucení oběti nebo třetích osob,*
4. *v souvislosti s ozbrojeným konfliktem,*
5. *minimálně jedna z osob, která se mučení zúčastnila, musí být příslušníkem veřejné služby, nebo jako státní orgán vystupující.*

Znásilnění může být v tomto smyslu mučením, pokud splňuje výše uvedená kritéria.

ICTY se i v tomto případě, s ohledem na spáchané znásilnění, zabýval otázkou, zdali vynucený orální pohlavní styk může naplňovat předpoklady činu znásilnění.⁷⁰ Svoji kladnou odpověď soud zdůvodnil zejména tím, že tento akt sexuální povahy spočívá v ponižujícím útoku na osobní důstojnost, tudíž v porušení základního lidského práva. Tím stanovil prvky pro objektivní stránku znásilnění:⁷¹

1. *jedná se o sexuální penetraci, tzn. průnik:*
 - a. *do vagíny nebo análního otvoru oběti skrze penis nebo jiný pachatelem použitý předmět;*
 - b. *do úst oběti skrze penis pachatele;*
2. *za použití násilí nebo pod výhrůzkou použití násilí proti oběti nebo třetí osobě.*

Subjektivní stránku znásilnění senát vypracoval ICTY teprve v rozsudku Kunarac a další. Protože A. Furundžija sám oběť neznásilnil, vymezil ICTY také předpoklady pro navádění a nápomoci ke znásilnění.

Navádění předpokládá:⁷²

1. *poskytnutí praktické nebo morální podpory nebo povzbuzení, které má substanční vliv na spáchání zločinu (objektivní stránka);*
2. *s vědomím, že jednání podporují spáchání zločinu (subjektivní stránka).*

Nápomoc oproti tomu vyžaduje:⁷³

1. *účast na integrální části daného zločinu*
2. *s úmyslem požadovat od oběti informaci, popř. předmět nebo oběť či třetí osobu zastrasovat, ponižovat, trestat, nutit nebo diskriminovat.*

⁷⁰ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf>, bod 183

⁷¹ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf>, bod 185

⁷² [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf>, bod 249

⁷³ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf>, bod 257

Na základě těchto definic došel ICTY k závěru, že oběť byla v průběhu výslechu podrobena krutému, nelidskému a ponižujícímu jednání a výhrůžkám vážné tělesné újmy.

c) Význam a hodnocení rozsudku

Ve srovnání s ostatními rozsudky, které vykazovaly delší časovou posloupnost v páchání sexuálního násilí, je tento případ výjimečný právě tím, že k sexuálnímu násilí zde došlo v průběhu jednoho dne. Význam rozsudku spočívá také v rovnocenném akceptování sexuálního násilí jako válečného zločinu.

A. Furundžija se dopustil navádění a nápomoci k znásilnění, tudíž ho ICTY odsoudil k trestu odnětí svobody v délce 10 let.⁷⁴

4.4.2.2 Případ Kunarac a další, („Foca“), 2001

V případě rozsudku D. Kunarac a další, vydal ICTY první rozsudek dle čl. 3 ICTY-S proti osobám, které se přímo dopustily sexuálního násilí, a to na bosenských dětech a ženách muslimského vyznání. Tento případ je posuzován i v rámci zločinů proti lidskosti, dle čl. 5 ICTY-S.

a) Okolnosti případu

Případ se týká válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, ke kterým došlo od dubna 1992 do února 1993, v souvislosti s dobytím města Foca. Město bylo jedním z prvních bosenských měst, které bylo bosenskými Srby dobyté a jehož dobytí mělo představovat i vzor pro uskutečnění tzv. „etnického čistění“, neboť většinu města tvořilo muslimsky věřící obyvatelstvo (51,6%).⁷⁵

D. Kunarac, R. Kovač a Z. Vuković, všichni bosenští Srbové, byli příslušníky tzv. Vojsk Republiky srbské.⁷⁶

V průběhu dobývání města bylo přetrvávající muslimské obyvatelstvo rozděleno do dvou skupin a následně internováno do táborů. Ženy, děti a starší nad 60 let do jedné

⁷⁴ [online] Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/furundzija/cis/en/cis_furundzija.pdf

⁷⁵ Greve K. Vergewaltigung als Völkermord. Aufklärung sexueller Gewalt gegen Frauen vor internationalen Strafgerichten. 1. Auflage. Baden – Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2008, s. 200

⁷⁶ [online] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vojska_Republiky_srbsk%C3%A9: byly ozbrojené síly Republiky srbské (VRS) mezi lety 1992 až 2005. VRS se odštěpily z JNA po vyhlášení Republiky srbské na území Bosny a Hercegoviny. Do jejich čela se tehdy postavil generál-plukovník Ratko Mladić

skupiny a muži ve věku od 16 do 60 do druhé skupiny.⁷⁷ Toto soudní řízení bývá také označováno jako „případ tábora pro znásilňování“⁷⁸, neboť oběti zde byly systematicky znásilňovány bosenskými Srby. Pokud se některá z obětí bránila, byla většinou zmlácena nebo zabita. Životní podmínky v táborech se vyznačovaly nedostatečnou stravou, prakticky neexistujícími hygienickými zařízeními, v prostředí extrémního strachu.

Některé ze zadržených žen sloužily i v domácnostech vojáků a policistů, jimž musely vést domácnosti nebo byly za peníze nebo bezplatně přenechány ke znásilnění či prodány. Z provedených výpovědí v tomto případě vyšlo najevo, že některé z obětí byly v průběhu jejich věznění sto až stočtyřicetkrát znásilněny.

b) Aplikovatelnost čl. 3 ICTY-S

Obžaloba kvalifikovala spáchané sexuální násilí jako mučení dle čl. 3 ICTY-S spolu s čl. 3 Ženevské úmluvy IV. Znásilnění a útoky proti osobní důstojnosti dle čl. 3 ICTY-S.

Pokud jde o určení pojmu mučení, použil jej senát jednak z případu *Delalič*, dále Úmluvy proti mučení, s tím, že sexuální násilí musí vést v nutném případě k velkému utrpení nebo vážné újmě tělesné nebo psychické povahy.

ICTY rozšířil definici újmy proti osobní důstojnosti dle čl. 3 odst. 1 písm. c Ženevské úmluvy IV o následující prvky:⁷⁹

- 1. úmyslné jednání nebo účast na takovém jednání, nebo opomenutí, které je všeobecně pokládáno za příčinu zahanbení, ponižování nebo jako útok proti osobní důstojnosti,*
- 2. s vědomím toho, že toto jednání nebo opomenutí může mít výše uvedené účinky.*

U znásilnění navázal ICTY na případ *Furundžija* a těžiště své práce soustředil na doposud chybějící souhlas oběti, což bylo pojímáno jako porušení jejího práva na sexuální sebeurčení. Tribunál v případě *Kunarac a další* důsledně došel k následující definici znásilnění:⁸⁰

⁷⁷ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 26 a následující

⁷⁸ Stiglmyer, A. *Massen Vergewaltigung. Krieg gegen die Frauen*. Freiburg: Kore, 1993, s. 133-148

⁷⁹ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 514

⁸⁰ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 460

1. *Objektivní stránka znásilnění:*

Sexuální penetrace, tzn. vždy průnik

- a. *do vagíny nebo análního otvoru oběti skrze penis nebo jiný předmět použitý pachatelem činu;*
- b. *do úst oběti skrze penis pachatele;*

pokud bude penetrace provedena bez souhlasu oběti. Souhlas v této souvislosti musí být dán dobrovolně, což musí být zhodnoceno na základě okolností daného případu.

2. *Subjektivní stránka znásilnění:*

Subjektivní stránka spočívá v úmyslu tuto penetraci spáchat a s vědomím toho, že se tak děje bez souhlasu oběti.

Všichni tři obžalovaní spáchali výše uvedené delikty s rozdílnou intenzitou.

c) *D. Kunarac*

Kunarac odvezl koncem července 1992 dvě dívky, FSW-75 a D.B., které tehdy mohly být 25 let popř. 19 let staré do domu, který sloužil jako základní tábor jeho oddílu. D.B. byla znásilněna dvěma vojáky a mladistvým. Jeden z vojáků jí poručil se vysprchovat, neboť měl přijít jejich nadřízený. D.B. musela Kunarace líbat na celém těle, předtím než s ním měla pohlavní styk, ke kterému došlo bez jejího vědomého souhlasu.⁸¹

FSW-25 byla mezitím ve vedlejší místnosti znásilněna přibližně patnácti vojáky orálně a vaginálně. Kunarac jednal úmyslně za účelem obětí diskriminovat jen z důvodů její odlišné etnické příslušnosti. D. Kunarac se u obětí, FSV-25 a D.B. dopustil mučení a znásilnění a nápomoci k těmto činům dle čl. 3 ICTY-S.⁸²

Začátkem srpna roku 1992 odvezl Kunarac spolu s DP obětí, FSW-186, FSW-191, do opuštěného domu v Trnovace.⁸³ FSW-191 si vybral Kunarac, které přikázal, aby se svlékla a poté se jí pokusil znásilnit, což se mu nepodařilo, neboť FSW-191 byla v té době ještě panna. K znásilnění, tudíž úplné penetraci, došlo až následující den bez vědomého souhlasu oběti.

FSW-186, byla znásilněna DP. Obě dívky byly v domě drženy po dobu šesti měsíců a byly pravidelně, buď Kunaracem, nebo DP, znásilněny. S oběma dívkami bylo

⁸¹ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 637-642

⁸² [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 656

⁸³ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 718

zacházeno jako s osobním majetkem vojáků, což znamenalo, že obě dívky neměly prakticky žádnou kontrolu nad svým životem a chováním po celou dobu držení. D. Kunarac spáchal znásilnění na oběti FSW-191 a napomáhal ke znásilnění u FSW-186 dle čl. 3 ICTY-S.

Na základě dalších relevantních výpovědí svědkyň, FSW-183, FSW-87, FSW-50, byl Kunarac uznán ve všech uvedených případech vinným za znásilnění a mučení nebo nápomoci k těmto zločinům dle čl. 3 ICTY-S.

d) R. Kovač

Trestná činnost Kovače byla ICTY analyzována v rámci zločinů proti lidskosti, dle čl. 5 písm. c) ICTY-S. V souvislosti s držením několika dívek byl uznán vinným i dle čl. 3 ICTY-S za znásilnění a újmu proti osobní důstojnosti.

e) Z. Vuković

Obdobně i u Z. Vukoviće Tribunál hodnotil mnohem precizněji jím spáchané sexuální násilí až v rámci zločinů proti lidskosti, i přesto byl uznán vinným za znásilnění a mučení dle čl. 3 ICTY-S.

4.4.2.3 Případ Miroslav Kvočka a další, 2001

V soudním řízení proti M. Kvočkovi, D. Prcaćovi, M. Kosovi, M. Radićovi a Z. Žigićovi se ICTY zabýval zločiny, které byly spáchány v internačních táborech Omarska, Keraterm a Trnopolje, v oblasti města Prijedor. Tento případ je taktéž posuzován i v rámci zločinů proti lidskosti.

a) Okolnosti případu

Bezprostředně po převzetí města Prijedor dne 30. dubna 1992,⁸⁴ v té době ještě existujícími vojenskými oddíly JNA, začala diskriminace ne-srbského obyvatelstva. O dva týdny později po převzetí došlo ke zřízení tří integračních táborů srbskými ozbrojenými silami. Ta sloužila jako sběrná centra.

Muslimské a chorvatské obyvatelstvo Prijedoru bylo rozděleno do dvou skupin. Muži byli většinou odvedeni do táborů Omarska nebo Keraterm. Ženy, děti a starší

⁸⁴ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kvočka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>, bod 12

nad 65 let do Trnopolje. Původně měly být tábory zřízeny po dobu dvou týdnů.⁸⁵ Ve skutečnosti byly tábory uzavřeny až po čtyřměsíční činnosti na nátlak světové veřejnosti.

Z důvodu špatné kvality a nedostatečného množství stravy a vody ztratila většina vězňů v internačním táboře Omarsk 25 až 35 kg na váze. Vzhledem k tomu, že většina vězňů byla pravidelně zneužívána pokaždé, když žádala o souhlas k návštěvě toalet, ulehčovala si většina z nich na místě, v němž byla v táboře držena přímo do šatů.⁸⁶ Stejně tak i v tomto případě lze hovořit o absolutně neexistujících hygienických podmínkách, tudíž zadržovaní měli vši, vyrážky, průjemy a úplavici, a to bez jakéhokoliv lékařského ošetření, včetně těch nejtěžších případů onemocnění.

Z dalších případů bylo známo, že přes 500 vězňů muselo zůstat venku, bez ohledu na to, jaké bylo počasí, nebo jestli byl den či noc. Dále senát soudu zdůraznil v průběhu tohoto řízení dva obzvláště otřesné případy, kdy došlo zaživa k upálení několika vězňů.⁸⁷

Obžalovaní vykonávali v táboře funkce s rozdílným postavením. Kvočka, Pračac a Radić byli policisté, Kos pracoval jako číšník. Všichni obžalovaní byli sice obžalováni jak na základě čl. 3 ICTY-S, tak i dle čl. 5 ICTY-S.

Pouze však M. Radić jako jediný, byl odsouzen za mučení, popř. újmu na osobní důstojnosti, dle čl. 3 ICTY-S ve spojení s čl. 3 odst. 1 písm. a), c) Ženevské úmluvy IV, za přímé sexuální obtěžování, ponižování a násilí, kterého se dopouštěl na vězňených ženách v táboře Omarsk.

b) Aplikovatelnost čl. 3 ICTY-S

Na základě panující shody o existenci mezinárodního konfliktu a souvislosti konfliktu se zřízením internačních táborů a se zneužíváním zadržovaných vězňů, konstatoval ICTY aplikovatelnost čl. 3 ICTY-S.⁸⁸

Pokud jde o definice ke znásilnění, použil ICTY již vypracovanou definici z případu *Kunarac a další*.

⁸⁵ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kvocka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>, bod 14 a následující

⁸⁶ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kvocka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>, bod 58

⁸⁷ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kvocka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>, bod 93

⁸⁸ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kvocka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>, bod 126

V případě pojmu sexuálního násilí použil ICTY definici z případu *Akayesu*, kde je sexuální násilí vymezeno jako: „*každý akt sexuální povahy, který je na osobě vykonán vynuceně.*“⁸⁹ Sexuální násilí tak vedle znásilnění zahrnuje i sexuální otroctví, obtěžování i sexuální zohavení, nucení k prostituci, nucené těhotenství, nucený potrat a nucenou sterilizaci. Tělesný kontakt není pro spáchání sexuálního násilí nutně požadován, neboť již nucená nahota představuje sexuální násilí.⁹⁰

c) *M. Radić*

Tribunál na základě několika výpovědí konstatoval, že Radić opakovaně své oběti sexuálně obtěžoval a znásilnil, v úmyslu přivodit svým obětem velké utrpení. V několika případech se pokoušel vynutit si potřebný souhlas. Znásilnění a jiné formy sexuálního násilí prováděl pouze na ne-srbských vězenkyních v táboře Omarsk.

Za těchto okolností ICTY došel k závěru, že M. Radić se na obětech dopustil mučení dle čl. 3 ICTY-S spolu s čl. 3 odst. 1 písm. a) Ženevské úmluvy IV a odsoudil jej k trestu odnětí svobody ve výši 20 let.⁹¹

Ostatní obžalovaní byli odsouzeni dle čl. 5 ICTY-S, v rámci zločinů proti lidskosti.

4.4.3 Sexuální násilí jako genocida, čl. 4 ICTY-S

Podkladem pro zahrnutí zločinu genocidy do obou Statutů (ICTY, ICTR) byla Úmluva o genocidě. Ačkoliv zločin genocidy dle čl. 2 Úmluvy o genocidě spočívá: „*v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinou jako takovou*“⁹², není žádná z chráněných skupin vymezená pohlavím a sama Úmluva o genocidě se v žádném ze svých článků nezabývá problémem sexuálního násilí. Z toho důvodu vyplývaly pro ICTY a ICTR jisté interpretační problémy při aplikaci Úmluvy o genocidě, pokud šlo o zločiny spáchané na ženských členech chráněné skupiny.

⁸⁹ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/default.htm>, bod 688

⁹⁰ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kvocka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>, bod 180

⁹¹ [online] Dostupné z:

http://www.icty.org/x/cases/kvocka/tjug/en/011102_Kvocka_Kos_Radic_Zigic_Prcac_summary_en.pdf

⁹² [online] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf>

Tyto nedostatky měly svoji příčinu i v tom, že k vypracování Úmluvy o genocidě došlo v důsledku reakce na zločiny spáchané v průběhu 2. světové války, tudíž ještě v době, kdy případy systematického znásilňování, včetně jiných forem sexuálního násilí, zůstaly bez povšimnutí nepotrestány.

Sexuální násilí může představovat určitou strategii ke spáchání zločinu genocidy, neboť ženy a muži jsou v průběhu páchaní zločinu genocidy často rozdílným způsobem napadeni.

V článku 2 Úmluvy o genocidě uvedená jednání, (pod písm. a-e), by mohla být vykládána tak, že by mohla subsumovat i případy sexuálního násilí. Článek 2 písm. a) hovoří o: „*usmrčení příslušníků takové skupiny*“, které může být následkem spáchaného sexuálního násilí, což dokládají zejména případy ze Rwandy, neboť opakované znásilnění na těhotných ženách zapříčinilo vznik infekcí nebo krvácení, což v mnohých případech vedlo ke smrti dotyčných žen.

Dále i sexuální násilí může vést dle čl. 2 písm. b) k: „*způsobení těžkých ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny*“. Sexuální násilí v tomto kontextu může naplňovat předpoklady mučení. Stejně tak i zkušenost tzv. „comfort women“ ilustruje skutečnost, že znásilnění a jiné formy sexuálního násilí mohly vést k duševním poruchám obětí, v nejhorších případech i k sebevraždám.

Článek 2 písm. c) chtěl potrestat způsobení tzv. „pomalé smrti“ v německých koncentračních táborech skrz: „*úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení*“ Sexuální násilí, stejně tak i nucené práce mohou být součástí takových životních podmínek. Toto dokládají opět zkušenosti „comfort women“. Stejně tak by shora uvedená podmínka byla naplněna tehdy, kdy žena není již v důsledku spáchaného sexuálního násilí schopna porodit dítě.

Stejně tak i sexuální násilí může způsobit takové zranění, které je příčinou dle čl. 2 písm. d): „*aby se v takové skupině bránilo rození dětí*“, což je opět situace, kdy žena není buď tělesně schopna porodit dítě, nebo v důsledku nucených potratů, nebo kdy jako znásilněná žena není v daném společenství akceptována jako matka či manželka.

Ačkoliv by výše uvedená interpretace článku 2 Úmluvy o genocidě umožňovala subsumovat i sexuální zločiny, nerozšiřuje ani jediný ze Statutů výčet uvedených

jednání i na případy sexuálního násilí. Tudiž i oba Statuty můžeme v tomto směru považovat určitým způsobem za zpátečnické, neboť nebyly schopny překonat mezery, obsažené v Úmluvě o genocidě. Pokud jde o rozsudky Tribunálů, je v této souvislosti potřeba odkázat na judikaturu ICTR, *Jean-Paul Akayesu* a *Alfred Musema*, neboť zločin genocidy byl elementární součástí Rwandské genocidy.

4.4.3.1 Případ Radislav Krstić, 2001

V soudním řízení proti generálovi Krstićovi, obžalovaném v souvislosti se spáchanými zločiny na bosenských muslimech v oblasti Srebrenica, dospěl ICTY k závěru, že kupříkladu nelidské jednání, mučení, sexuální nucení a deportace mohou způsobit těžká tělesná ublížení nebo duševní poruchy, jak je uvedeno v čl. 4 odst. 2 písm. b) ICTY-S.

Krstić však nebyl odsouzen za spáchané znásilnění na muslimských uprchlících v Potočari, dle čl. 4 odst. 2 písm. b) ICTY-S, nýbrž až v rámci zločinů proti lidskosti, konkrétně za pronásledování z politických, rasových a náboženských důvodů a za jiné nehumánní činy (čl. 5 písm. i), h) ICTY-S) k trestu odnětí svobody ve výši 35 let.⁹³

4.4.4 Sexuální násilí jako zločiny proti lidskosti, čl. 5 ICTY-S

Zločiny proti lidskosti předpokládají útok na civilní obyvatelstvo, tudíž o to méně bývají spojovány se zločiny na ženské části civilního obyvatelstva. Jak již bylo uvedeno, neobsahoval ani jediný ze Statutů poválečných tribunálů (IMT, IMTFE) jakýkoliv speciální odkaz k ženám nebo zločinům, které by se týkaly nebo zabývaly pouze jimi. Oproti tomu však již oba Statuty zahrnují do kategorie zločinů proti lidskosti tzv. „sběrnou klauzuli“ jiných nelidských činů, které by bezpochyby tematizaci sexuálního násilí umožnily.

Statuty, ICTY a ICTR, se vrací k poválečným Statutům, avšak již s tím rozdílem, že ICTY-S a ICTR-S vůbec poprvé v rámci všech kategorií zločinů začlenily do výčtu nelidských skutků i znásilnění.

Zjištění, že znásilnění může být zločinem proti lidskosti, je označováno za předěl v dějinách mezinárodního práva, protože nikdy předtím nebylo znásilnění

⁹³ [online] Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/krstic/cis/en/cis_krstic.pdf

charakterizováno v nástroji tohoto formátu.⁹⁴ Na druhou stranu bylo kritizováno, že čl. 5 písm. g) ICTY-S se nevztahuje obecně na sexuální násilí, aby umožnil stíhání např. nucené prostituce nebo nuceného těhotenství. Právě tak se i v čl. 5 ICTY-S nenachází žádné jiné jednání ve smyslu útoků nebo pronásledování speciálně jen z důvodu pohlaví.

4.4.4.1 Příklad Kunarac a další, („Foca“), 2001

V rozsudku *Kunarac a další* byly případy sexuálního nucení a znásilňování poprvé zažalovány jako otroctví dle čl. 5 písm. c) ICTY-S. Pokud jde o okolnosti případu je odkázáno na kapitolu č. 3.4.2.2.

a) Aplikovatelnost čl. 5 ICTY-S

Tribunál hodnotil v souvislosti v ozbrojeném konfliktu spáchané zločiny jako systematický útok proti ne-srbskému civilnímu obyvatelstvu, přičemž pozadím tohoto útoku byl strategický cíl, zcela ovládnout město skrze srbské instituce, stejně tak vytvořit homogenní srbský region. Za tímto účelem bylo použito teroru k vyhnání muslimského obyvatelstva, včetně sexuálního násilí, které bylo taktéž prostředkem této strategie. Za těchto okolností ICTY zjistil, že uvedená jednání splňují předpoklady čl. 5 ICTY-S.

Kunarac, Kovač, Vuković zneužívali výhradně muslimské ženy a dívky jen z důvodu jejich odlišné etnické příslušnosti, tudíž jejich jednání bylo vedeno úmyslně proti civilnímu ne-srbskému obyvatelstvu.

Definice k mučení a znásilnění dle čl. 5 ICTY-S odpovídá čl. 3 ICTY-S, o němž bylo popsáno v rámci válečných zločinů. Vedle toho však musel Tribunál adekvátně reagovat na okolnosti případu, a proto vypracoval novou definici k otroctví na základě čl. 5 písm. c) ICTY-S. Jugoslávský tribunál čerpal v tomto případě jak z Úmluvy o otroctví, tak i z judikatury IMT a IMTFE a dále i z judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Na tomto základě došel Tribunál k následujícímu:⁹⁵

1. *Objektivní stránka otroctví vyžaduje výkon některého nebo všech oprávnění, související s vlastnictvím na určité osobě.*

⁹⁴ Greve K. Vergewaltigung als Völkermord. Aufklärung sexueller Gewalt gegen Frauen vor internationalen Strafgerichten. 1. Auflage. Baden – Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2008, s. 96

⁹⁵ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 540

2. *Subjektivní stránka otroctví je naplněna tehdy, pokud jsou tato oprávnění vykonávána úmyslně.*

b) *D. Kunarac*

U oběti FSW-75 nebyl D. Kunarac odsouzen jen na základě čl. 3 ICTY-S, nýbrž i dle čl. 5 písm. f), g) ICTY-S za mučení a znásilnění. Dále bylo jeho jednání na oběti FSW-191, která byla po dobu šesti měsíců násilně držena v opuštěném domě kvalifikováno jako znásilnění dle čl. 3 ICTY-S, ale i jako otroctví dle čl. 5 písm. c) ICTY-S. U oběti FSW-87 se svým jednáním dopustil znásilnění dle čl. 3 ICTY-S, tak i mučení dle čl. 5 písm. f) ICTY-S.

V neposlední řadě byl uznán vinným ve formě nápomoci k znásilnění dle čl. 3 ICTY-S, mučení a znásilnění dle čl. 5 písm. f), g) ICTY-S a otroctví dle čl. 5 písm. c) ICTY-S.⁹⁶

c) *R. Kovač*

Každá ze čtyř dívek, ve věku od 12-ti do 25-ti let byla pravděpodobně Kovačem znásilněna a zotročována v bytě, jenž byl jím a dalšími vojáky obýván. Po dobu, kdy byly dívky takto zadržovány, musely vykonávat veškeré domácí práce s tím, že nezbytné hygienické podmínky a strava byly zcela zanedbávány.

Dvě dívky, FSW-75 a A.B., byly během třítýdenního věznění pravidelně znásilňovány deseti až patnácti srbskými vojáky. Poté byly odvedeny do jiného bytu a A.B. byla následně prodána za 200,-DM, FSW-25 přenechána jiným mužům. Tento prodej považoval ICTY za velmi ponižující útok proti osobní důstojnosti každého člověka.⁹⁷ Tribunál tím došel k závěru, že Kovač měl s oběma dívkami vynucený pohlavní styk, k němuž došlo bez souhlasu. Dále ostatní psychicky podporoval a naváděl k znásilnění FSW-25 a A.B. Svým jednáním se na dívkách dopustil otroctví a znásilnění dle čl. 5 písm. c), g) ICTY-S.

Další z dvou dívek, FSV-87 a A.S., které byly v bytě zadržovány a po dobu čtyř měsíců opakovaně Kovačem a dalšími znásilňovány, postrádaly jakoukoliv kontrolu nad svým životem a chováním. I tyto dívky byly poté prodány dvěma

⁹⁶ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 685

⁹⁷ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 756

černohorským vojákům. I v tomto případě se Kovač dopustil otroctví a znásilnění dle čl. 5 písm. c), g) ICTY-S.

d) Z. Vuković

Znásilnění na svědkyni FSW-50, které Vuković spáchal, naplňuje skutkovou podstatu mučení a znásilnění dle čl. 3 ICTY-S, tak i mučení a znásilnění dle čl. 5 písm. f), g) ICTY-S.⁹⁸

e) Význam a hodnocení rozsudku

V tomto případě vynesl ICTY první rozsudky, týkající se znásilnění a otroctví jako zločinů proti lidskosti. Všechny formy zde spáchaného sexuálního násilí využívali členové bosensko-srbských vojenských sil jako nástroje hrůzy. Ze všech zde zkoumaných případů je tento případ nejpřehlednější v tom, že nejlépe objasňuje zoufalou situaci a absolutní odevzdanost dívek a žen, podrobených sexuálnímu násilí.

Význam rozsudku, který objasnil systematicky páchané znásilňování, otroctví a ponižování, však nemůže být přeceňován. Nicméně i pro všechny oběti je symbolem toho, že jejich utrpení není zapomenuto, a že za spáchané zločiny nejsou na vině ony, nýbrž jejich pachatelé.

D. Kunarac byl uznán vinným v délce 28 let trestu odnětí svobody.⁹⁹

R. Kovač byl uznán vinným za útoky proti osobní důstojnosti a za znásilnění dle čl. 3 ICTY, stejně tak za otroctví a znásilnění dle čl. 5 písm. c), g) ICTY-S a nápomoci znásilnění ve výši 20 let trestu odnětí svobody.¹⁰⁰

Z. Vuković byl odsouzen ve výši 12 let trestu odnětí svobody.¹⁰¹

Tribunál při výši trestů u Kunarace a Kovače zohlednil zejména nízký věk zadržovaných dívek, dále pravidelné sexuální zneužívání dívek, jejich zotročování, poněvadž s nimi bylo zacházeno jako s pouhým majetkem, včetně závěrečného prodeje. Svoji roli sehrála i okolnost, že všichni pachatelé si své oběti vybírali z důvodu jejich odlišného etnického původu, a že většina dívek byla obzvláště bezbranná.

⁹⁸ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 882

⁹⁹ [online] Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/kunarac/cis/en/cis_kunarac_al_en.pdf

¹⁰⁰ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 782

¹⁰¹ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>, bod 878, 882

4.4.4.2 Případ Miroslav Kvočka a další, 2001

Okolnosti případu a postavení obžalovaných v internačním táboře Omarsk byly podrobně popsány v kapitole válečných zločinů (3.4.2.3). Jedná se o první případ, ve kterém bylo sexuální násilí tematizováno jako prostředek nebo část k pronásledování z politických, rasových nebo náboženských důvodů.

a) Aplikovatelnost čl. 5 ICTY-S

Na základě rozsáhlých a systematických útoků na chorvatské a muslimské civilní obyvatelstvo a souvislostí tohoto útoku se zřízením internačních táborů (Omarsk, Keraterm a Trnopolje) a zneužíváním vězňů konstatoval ICTY bez problému aplikovatelnost čl. 5 ICTY-S.

Ohledně definice k pronásledování dle čl. 5 písm. h) ICTY-S převzal Tribunál tuto z případů *Tadic* a *Kupreskic*, přičemž pronásledování z politických, rasových a náboženských důvodů vymezil následujícím způsobem:¹⁰²

1. *diskriminační jednání nebo opomenutí,*
2. *tato diskriminace musí mít rasistický, náboženský nebo politický podklad,*
3. *v úmyslu osobu omezovat ve výkonu jejích základních práv.*

Ostatní v čl. 5 ICTY-S, tzn. písm. a)-g), i), uvedené činy by v tomto případě tak mohly být také kvalifikovány jako pronásledování dle čl. 5 písm. h), neboť životní podmínky vězňů v táboře Omarsk byly natolik ponižující a traumatizující, že naplňují výše uvedenou skutkovou podstatu pronásledování, a to se zřejmým diskriminačním úmyslem.¹⁰³ Na rozdíl od čl. 5 a)-g), i) ICTY-S však pronásledování dle písm. h) vždy předpokládá diskriminační úmysl, jenž se musí vztahovat na rasu, náboženství nebo politiku.

Všichni obžalovaní byli zažalováni za účast na tzv. joint criminal enterprise,¹⁰⁴ spáchaného prostřednictvím jejich účasti na řízení tábora Omarsk. Tato skutečnost pak implicitně nevyklučovala aplikovatelnost čl. 7 odst. 1 ICTY-S, což potvrzuje i praxe poválečných vojenských tribunálů, IMT a IMTFE, neboť i vojáci či strážci po 2. světové válce, kteří koncentrační tábory hlídali nebo zajišťovali usmrcování

¹⁰² [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kvočka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>, bod 184

¹⁰³ Greve K. *Vergewaltigung als Völkermord. Aufklärung sexueller Gewalt gegen Frauen vor internationalen Strafgerichten*. 1. Auflage. Baden – Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2008, s. 262

¹⁰⁴ [online] Dostupné z: <http://www.icty.org/x/cases/kvočka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>, bod 244

věznů, či v případě jakékoliv neposlušnosti hrozili smrtí, byli taktéž individuálně odsouzeni. V případě tábora Omarsk musela každá z osob, která v něm pravidelně pracovala či ho navštěvovala, vědět o páchaných zločinech.

b) Význam a zhodnocení rozsudku

Pozoruhodné u tohoto rozsudku je především hodnocení senátu, jenž všechny obžalované, s výjimkou M. Radiće, odsoudil za pronásledování dle čl. 5 h) ICTY-S, ale bez jakéhokoliv poukázání na bezprostřední účast na psychickém zneužívání, což platí i pro znásilnění. Stejně tak ani senát neaplikoval definici otroctví, ačkoliv bylo zřejmé, že řada z vězněných žen byla držena a sexuálně zneužívána v domácnostech obžalovaných. I přes rozdílné postavení obžalovaných v táboře Omarsk nebyl jediný z nich odsouzen dle čl. 7 odst. 3 ICTY-S. Všichni obžalovaní byli odsouzeni k trestu odnětí svobody.

M. Kvočka ve výši 7 let, jak dle čl. 3, tak i dle čl. 5 písm. h) ICTY-S.

D. Prcać ve výši 5 let, dle čl. 5 písm. h) ICTY-S.

M. Kos ve výši 6 let, jak dle čl. 3 ICTY-S, tak i dle čl. 5 písm. h) ICTY-S.

M. Radić ve výši 20 let, jak dle čl. 3 ICTY-S, tak i dle čl. 5 písm. h) ICTY-S.

Z. Žigić ve výši 25 let, jak dle čl. 3 ICTY-S, tak i dle čl. 5 písm. h) ICTY-S.¹⁰⁵

¹⁰⁵ [online] Dostupné z: http://www.icty.org/x/cases/kvocka/cis/en/cis_kvocka_al_en.pdf

5 Mezinárodní soudní tribunál pro Rwandu

Téměř půl roku po zřízení jugoslávského tribunálu nařídila Rada bezpečnosti OSN, skrze Rezoluci 955, dne 8. listopadu 1994,¹⁰⁶ ustanovit další ad-hoc tribunál, *International Criminal Tribunal for Rwanda* (ICTR). Původcem konfliktu byla i v tomto případě lidská tragédie, která na sebe vzala v průběhu několika měsíců podobu genocidy mezi dvěma zneprátenými skupinami obyvatel, vládnoucími příslušníky kmene Hutu a menšinovým kmenem Tutsiů. Během několika málo týdnů v tomto konfliktu přišlo zhruba 500 000 až 1 milion lidí o život. Přestože byl ICTY vzorem pro zřízení ICTR, vykazuje Statut ICTR ve srovnání se Statutem ICTY jisté rozdíly.

5.1 Pozadí konfliktu

Počátek konfliktu ve Rwandě vzal za své, dne 6. dubna 1994, když se z dodnes nevyjasněných příčin zřítilo letadlo, při němž přišel o život rwandský prezident, *Juvénal Habyarimana* a jeho kolega, burundský prezident *Cyprien Ntaryamira*. Letecká havárie se tak stala záminkou pro rozpoutání celostátních masakrů, při nichž se Hutuové, reprezentovaní zesnulým prezidentem, pokusili zničit nenáviděnou skupinu Tutsiů. Na počátku rwandského konfliktu žilo ve Rwandě přibližně 84% Hutu a 14% Tutsi, přičemž obě skupiny obyvatel tvořily přes více než 400 let jednotný národ.¹⁰⁷

Již během vlády koloniálních mocností, nejprve Německem, od roku 1916 Belgií, byla Rwanda dobře se rozvíjející monarchií. Monarcha zde panoval skrze jím dosazené reprezentanty, kteří se rekrutovali z menšinové skupiny Tutsiů. Z toho důvodu Tutsiové představovali dlouhá léta vládnoucí třídu, ačkoliv byli národnostní menšinou. Pozoruhodné v této souvislosti je i skutečnost, že Tutsiové a Hutuové nejsou zásadně etnické skupiny. V té době šlo především o kastovní systém, v němž Tutsiové, jako vládnoucí třída, měli přístup ke vzdělání a majetku, oproti většinové skupině Hutuů.

Již na počátku třicátých let 20. století rozdělily belgické úřady rwandské obyvatelstvo do tří skupin, přičemž každý občan musel obligatorně nosit identifikační

¹⁰⁶ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/ENGLISH/basicdocs/statute/2007.pdf>

¹⁰⁷ Heinsch, R. Weiterentwicklung des humanitären Völkerrechts durch die Strafgerichtshöfe für das ehemalige Jugoslawien und Ruanda. Zur Bedeutung von den internationalen Gerichtsentscheidungen als Rechtsquelle des Völkerstrafrechts. Band 57. Berlin: BWV Wiss.-Verl., 2007, s. 70

kartu, z níž byla zřejmá jeho tutsijská nebo hutuská příslušnost. Taktéž katolická církev hrála při této diferenciaci mezi Hutui a Tutsii velkou roli, rovněž ve prospěch Tutsiů.

Teprve na nátlak Poručenské rady OSN¹⁰⁸ začala Belgie pomalu měnit svoji politiku, týkající se přístupu ke vzdělání a úřadům i ve prospěch utlačovaných Hutuů. A když zde v roce 1956 proběhly první svobodné volby, znamenaly definitivní konec nadvlády Tutsiů, neboť Hutuové v nich získali převážnou většinu. S obratem Belgičanů a zvyšujícím se sebevědomím Hutuů směřovala situace ve Rwandě stále zřetelněji k otevřenému konfliktu, který v roce 1959 přerostl v krvavé boje mezi Tutsii a Hutui.

V roce 1961 proběhlo všelidové referendum o zrušení monarchie s jednoznačným výsledkem ve prospěch republiky, a tak 1. července 1962 došlo k vyhlášení samostatnosti, což mělo za následek vznik tzv. První republiky, spolu s prvním rwandským prezidentem, *Gregoerem Kayibandou*. V důsledku vítězství Hutuů odcházelo velké množství Tutsiů do sousedních zemí, odkud podnikali útoky na rwandské území. K masakrům mezi oběma skupinami obyvatel docházelo v této době již se značnou pravidelností. Nespokojenost s existujícím režimem umožnila 5. července 1973 generálovi *J. Habyarimanovi* převzít moc, a tím ustanovit tzv. Druhou republiku a prosadit vládu jediné strany – MRND, jako státní strany, kdy každý občan Rwandy se narozením stal automaticky jejím členem.

S počáteční vládou prezidenta Habyarimana byla spojena velká naděje, neboť jeho politika nebyla zpočátku zaměřena vůči Tutsiům. Toto se změnilo v průběhu několika let, v nichž prezident začal postupně razit striktní diskriminační politiku, částečně i v rámci umírněné opoziční skupiny Hutuů.

Dne 1. října 1990 začali tutsijští exulanti, reprezentováni tzv. Rwandskou vlasteneckou frontou (RPF),¹⁰⁹ podnikat ze sousední Ugandy počínající útoky na rwandské území. Hlavním požadavkem RPF bylo, aby se všichni vyhnaní Tutsiové směli vrátit zpět do Rwandy. Boje se protáhly až do roku 1993.

Teprve až jejich rozsah, jenž se projevil útekem přibližně 1 miliónu rwandských občanů do sousedních států, donutil zneprátelené strany k podpisu mírové smlouvy z Arushi dne 4. srpna 1993, která byla uzavřena za účasti Organizace africké jednoty a tanzanského prezidenta. Mírová smlouva mimo jiné předpokládala účast RPF v tehdejší vládě, stejně tak i vytvoření společné armády. Z nedostatku chybějící vůle

¹⁰⁸ [online] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Poru%C4%8Densk%C3%A1_rada_OSN

¹⁰⁹ [online] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Rwandsk%C3%A1_vlasteneck%C3%A1_fronta

a neustálých sporů mezi politickými uskupeními však nikdy k vytvoření plánované vlády nedošlo. Po zavraždění hutuského prezidenta tutsijskými vojáky v sousední Burundi, začali Hutuové vytvářet tzv. seznamy smrti.

Od tohoto okamžiku začalo docházet k masakrům jak proti Tutsijům, tak i opozičním Hutuům a náhlá smrt prezidenta Habyarimana 6. dubna 1994 představovala startovací výstřel pro již otevřené masové vraždění. Během těchto masakrů bylo obyvatelstvo pobízeno skrze rádiové vysílání k neustálému vraždění Tutsiů, které dosáhlo ve dnech od 14. až 21. dubna svého vrcholu. V následujících měsících bylo zavražděno 800 000 až 1 milion Tutsiů a politicky umírněných Hutuů. Nezřídka docházelo k pobití uprchlíků shromážděných v budovách považovaných za bezpečné – ve školách či kostelích, někdy i za přímé účasti římskokatolických kněží.¹¹⁰

Světové společenství a OSN reagovaly velice váhavě na nepochopitelné masové vraždění v africké zemi. Teprve až generální tajemník OSN, *Boutros Boutros-Ghali*, pocítil nečinnost světového společenství jako morální skandál a vytkl členským státům OSN, že celý svět nese vinu na této genocidě, označované jako jedné z největších 20. století.¹¹¹

Teprve až 17. května 1994 na základě schválené Rezoluce 918, která měla zajistit navýšení počtu vojáků Pomocné mise Spojených národů pro Rwandu (UNAMIR). Počátek této mise se však dal charakterizovat naprostou nepřipraveností, která eskalovala až francouzskou vojenskou intervencí. Francouzské vojenské oddíly vyhlásily začátkem července 1994 západní pohraničí země za bezpečnostní zónu. Současně se i vojenským jednotkám RPF podařilo získat vojenskou převahu a převzít dne 4. července 1994 hlavní město Kigali. Dne 18. července byla rwandská válka prohlášena za ukončenou. Následující den byl ustaven nový více-stranický prosazující multietnicismus, slibující bezpečný návrat všech uprchlíků. Většinu význačných postů ve vládě obsadili členové RPF, kromě nově zvoleného prezidenta, jímž se stal umírněný Hutu, *Pasteur Bizimungu*.

¹¹⁰ [online] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Rwandsk%C3%A1_genocida

¹¹¹ Heinsch, R. Weiterentwicklung des humanitären Völkerrechts durch die Strafgerichtshöfe für das ehemalige Jugoslawien und Ruanda. Zur Bedeutung von den internationalen Gerichtsentscheidungen als Rechtsquelle des Völkerstrafrechts. Band 57. Berlin: BWV Wiss.-Verl., 2007, s. 7

Dne 1. července 1994 ustanovila Rada bezpečnosti OSN, dle Rezoluce 935, Komisi expertů k prozkoumání a zdokumentování ohledně závažných zločinů a možné genocidě na území Rwandy.

5.2 Ustavení Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu

Druhým ad hoc zřízeným tribunálem je Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu, zřízený necelý rok po svém předchůdci, a to na základě Rezoluce 955 Rady bezpečnosti OSN, s výlučným úkolem „*soudit osoby odpovědné z činů genocidy a dalších závažných porušení mezinárodního humanitárního práva, spáchaných na území Rwandy, a rwandské občany odpovědné z takových činů a porušení spáchaných na území sousedních států mezi 1. lednem a 31. prosincem 1994.*“¹¹² V případě ustavení ICTR zpočátku také koloval návrh Spojených států amerických, že by mandát ICTY mohl být rozšířen na konflikt ve Rwandě. Tento návrh však narazil u některých členů Rady bezpečnosti na odpor, neboť ti se obávali, že rozšíření pravomoci ICTY by mohlo vést k vleklému zřízení stálého Mezinárodního trestního soudu.¹¹³ Na druhou stranu však čl. 13 odst. 4 ICTR-S předpokládá, že „*členové Odvolacího senátu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii jsou také činní i jako členové Odvolacího senátu Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu.*“ Stejně tak i ICTR je pomocným orgánem OSN dle čl. 29 Charty a dle doporučení generálního tajemníka bylo za sídlo soudu zvoleno severotanzánské město Arusha.

5.2.1 Pravomoc a příslušnost ICTR

Statut Mezinárodního tribunálu pro Rwandu vykazuje mnohé shodné prvky se svým předchůdcem, ICTY, ale zároveň i některé rozdílnosti.

Největší rozdíl mezi oběma tribunály spočívá zejména v *ratione materiae*. Statut ICTR obsahuje pouze tři kategorie zločinů, zločin genocidy (čl. 2), zločiny proti lidskosti (čl. 3) a porušení společného článku 3 Ženevských úmluv a Dodatkového

¹¹² [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/ENGLISH/Resolutions/955e.htm>

¹¹³ Heinsch, R. Weiterentwicklung des humanitären Völkerrechts durch die Strafgerichtshöfe für das ehemalige Jugoslawien und Ruanda. Zur Bedeutung von den internationalen Gerichtsentscheidungen als Rechtsquelle des Völkerstrafrechts. Band 57. Berlin: BWV Wiss.-Verl., 2007, s. 76

protokolu II (čl. 4), který je pojat poněkud odlišně ve srovnání s ustanoveními Statutu ICTY (čl. 2).

Znásilnění je ve Statutu ICTR zahrnuto jak u zločinů proti lidskosti (čl. 3 písm. g), tak i v rámci zločinů dle čl. 4 písm. e (porušení společného článku 3 Ženevských úmluv a Dodatkového protokolu II), přičemž tento článek se nevztahuje pouze jen na znásilnění, nýbrž i na útoky proti osobní důstojnosti, obzvláště pak nucení k prostituci a jiné formy útoku proti mravnosti v sexuální oblasti. Uvedení vícero forem sexuálního násilí ve člancích Statutu ICTR se jeví jako zcela nepravděpodobné vzhledem k okolnostem, že sexuální násilí na ženách nebylo téměř tematizováno jak v doporučeních a rezolucích OSN, stejně tak i zprávách generálního tajemníka OSN, popř. Komise pro Rwandu.

Co se týče územní a časové příslušnosti (čl. 7) vykazuje Statut ICTR taktéž odlišnosti od ICTY. Jurisdikce ICTR se vztahuje nejen na území Rwandy, ale i na území sousedních států, pokud zde zločiny byly spáchány rwandskými občany. Časová příslušnost byla i zde pojata odlišně v tom smyslu, že byla striktně omezena pouze na zločiny spáchané v roce 1994, tj. od 1. ledna 1994 do 31. prosince 1994. Volba počátečního a konečného data pro jurisdikci ICTR byla zvolena libovolně a představovala pouze kompromis mezi členy Rady bezpečnosti OSN. Rwandská vláda oproti tomu navrhovala datum mnohem dřívější, již rok 1990, aby mohla být do jurisdikce soudu zahrnuta veškerá protiprávní jednání, včetně dlouhodobého plánování útoků.

5.2.2 Význam Komise expertů

Dne 1. července 1994 ustanovila Rada bezpečnosti, dle Rezoluce 935, Komisi expertů k prozkoumání a zdokumentování ohledně závažných zločinů a možné genocidě na území Rwandy. Komise se skládala ze tří členů, dvou mužů a jedné ženy, *Atsu-Koffi Amega* (Togo), členem African Commission on Human and Peoples' Rights, *Habi Dieng* (Guinea), státní zástupkyní na Nejvyšším soudě v Guney, *Salifou Fomba* (Mali), tehdejším členem Komise pro mezinárodní právo OSN a profesorem pro mezinárodní právo v Mali. Jako předseda byl jmenován *Atsu-Koffi Amega*. Také Komise pro Rwandu zveřejnila dvě zprávy, přičemž stejně tak jako při ustavení

ICTY měla Rada bezpečnosti OSN závěrečnou zprávu od této komise až po jejím rozhodnutí o ustavení ICTR.

V porovnání se zprávami Komise pro bývalou Jugoslávii neobsahovaly zprávy této komise žádnou podrobnou analýzu k sexuálnímu násilí v mezinárodním trestním právu, stejně tak i žádnou studii ke znásilnění, spáchaného v průběhu rwandského konfliktu.

Další zprávy se zabývaly především uprchlickou krizí na konci konfliktu a represáliemi vítězné RPF. Teprve až po roce od ukončení konfliktu, byla vytvořena analýza k sexuálnímu násilí. Právě tak i na pozadí úspěchu Bassiouniho komise je těžko pochopitelné, proč tato komise nekladla větší důraz při získávání důkazů k sexuálnímu násilí ve Rwandě.

Možné vysvětlení může spočívat také v tom, že v okamžiku probíhajícího šetření na území bývalé Jugoslávie bylo veřejné mínění, stejně tak i OSN k masově páchanému sexuálnímu násilí mnohem vnímavější. Nehledě k tomu, že úspěchy Komise pro Jugoslávii mohly také souviset s osobním angažmá zúčastněných členů, neboť její předseda, Bassiouni (Egypt) se jako muslim, mohl cítit případy bosenských muslimů osobně zasažen, což se v případě členů Komise pro Rwandu pravděpodobně říci nedá.

5.3 Sexuální násilí v judikatuře ICTR

5.3.1 Sexuální násilí jako genocida, čl. 2 ICTR-S

Již delší dobu existoval požadavek, aby „pohlaví“ (*gender*) bylo přijato do Úmluvy o genocidě jako jedna z dalších chráněných skupin před zločinem genocidy. Jak již bylo výše nastíněno v rámci úvodní kapitoly, týkající se zločinu genocidy v rámci judikatury ICTY, bylo by možné na základě vhodné interpretace subsumovat různé formy sexuálního násilí pod jednotlivá v Úmluvě o genocidě uvedená jednání. I přes tuto možnou interpretaci však oba Statuty (ICTY, ICTR) toto opomněly. O to důležitější jsou však rozsudky ICTR, které právě přispěly k flexibilnější interpretaci Úmluvy o genocidě.

V rozsudku Jean-Paul Akayesu trval senát soudu na tom, že autoři Úmluvy o genocidě chtěli zřejmě do definice pojmout pouze „stabilní“ skupiny, do nichž je

členství získáno skrze narození, což vylučuje jakýkoliv akt vlastního rozhodnutí.¹¹⁴ Na základě tohoto uvážení by pak mohly do rozsahu její působnosti spadat i nové skupiny, pokud jsou stabilní a trvalé. Právě v tomto uvážení spočívá významný krok k začlenění pronásledovaných žen na základě jejich biologického nebo sociálního původu do existující definice zločinu genocidy.

5.3.1.1 Případ Jean-Paul Akayesu, 1998

Na rozdíl od ICTY se velké množství obžalob ICTR týká mimo jiné i sexuálního násilí jako zločinu genocidy dle čl. 2 písm. a), b) ICTR-S. První rozsudek, související se zločinem genocidy spáchaný skrze znásilnění a jiné formy sexuálního násilí vychází z případu Jean-Paul Akayesu.

a) Okolnosti případu

Předmětem řízení se staly události v komunitě Taba, kde došlo k útokům proti Tutsiům, v první řadě zaměřeným proti tutsijské inteligenci, které však nakonec vedly k usmrcení minimálně dvou tisíců Tutsiů, stejně tak i dalším zločinům.

Jean-Paul Akayesu se narodil v roce 1953 v komunitě Taba, povoláním učitelem, později školním inspektorem. Od dubna roku 1993 do června 1994 vykonával úřad starosty (*bourgmestre*) v této komunitě. Jako starosta komunity byl zodpovědný za dodržování zákonů a nařízení. V roce 1994 měl kromě toho veškerou kontrolu nad komunální policií. Akayesu byl pokládán za otce a vedoucího této komunity, tudíž jeho faktická autorita byla mnohem větší, než jaká mu *de-iure* příslušela.¹¹⁵

Dle obžaloby utekly v období mezi 7. dubnem a koncem června 1994 stovky tutsijských civilistů do prostor „obecního úřadu“ (*bureau communal*) v Tabu, z důvodu domnělého poskytnutí ochrany před možnými útoky. Během tohoto pobytu však byla většina žen pravidelně podrobena sexuálnímu násilí ze strany ozbrojených milicí nebo místní policie. Sexuální násilí páchané na ženách bylo pravidelně doprovázeno hrozbou zabítí nebo závažného zranění či zmrzačení. Tyto ženy žily po celou dobu ve stálém strachu a jejich tělesné a duševní zdraví se zhoršovalo na základě páchaného sexuálního násilí, zneužívání a vraždění.

¹¹⁴ Greve K. Vergewaltigung als Völkermord. Aufklärung sexueller Gewalt gegen Frauen vor internationalen Strafgerichten. 1. Auflage. Baden – Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2008, s. 247

¹¹⁵ [online] Dostupné z: <http://www.ictor.org/default.htm>, ICTR-96-4-T, bod 3, 50-55

Akayesu, jako starosta, věděl o páchání těchto zločinů, neboť některým nečinně přihlížel nebo usnadnil jejich páchání, neboť povolil, aby k nim docházelo v místech obecního úřadu nebo v jeho bezprostřední blízkosti.

b) Aplikovatelnost čl. 2 ICTR-S

Senát soudu zjistil, že v období mezi dubnem 1994 a červnem 1994 byla na tutsijském obyvatelstvu spáchána genocida.¹¹⁶ Přičemž usmrcení této skupiny obyvatel bylo vedeno za účelem zničení Tutsiů. Útoky a usmrcení spočívaly na příslušnosti k určité skupině obyvatel, nikoliv na osobních vlastnostech dané oběti. To, že tyto útoky byly vedeny systematicky a strukturovaně, dokazuje i skutečnost, že bezprostředně před začátkem rwandské genocidy byly masově přidělovány mačety a zpočátku byla útoky zasažena pouze tutsijská inteligence, stejně tak tomu bylo i v komunitě Taba.¹¹⁷ Tudíž zločiny spáchané během rwandské genocidy odpovídají jednáním vymezených v čl. 2 odst. 2 ICTR-S.

c) Zhodnocení a význam rozsudku

Sexuální násilí bylo v tomto případě zažalováno dle čl. 2 odst. 2 písm. a), b) ICTR-S. Senát soudu došel v tomto případě k názoru, že pojem sexuálního násilí není omezen pouze na tělesné vniknutí do těla další osoby, tzn. penetraci nebo tělesný kontakt, ale umožňuje pojmout i případy nucené sexuální nahoty.¹¹⁸

Sexuální násilí definoval senát soudu jako: „každý akt sexuální povahy, který je na osobě vykonán vynuceně.“¹¹⁹ Pojem znásilnění potom vymežil jako: „každý fyzický útok sexuální povahy, který je na dotyčné osobě vykonán vynuceně.“¹²⁰ Sexuální násilí lze pak i subsumovat pod případy skutkových podstat jiných nelidských činů (čl. 3 písm. i) ICTR-S), útoků proti lidské důstojnosti (čl. 4 písm. e) ICTR-S) a způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch (čl. 2 odst. 2 písm. b) ICTR-S). Senát soudu také mimo jiné zdůraznil, že zde obžalované jednání sexuálního

¹¹⁶ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm>, ICTR-96-4-T, bod 126-129

¹¹⁷ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm>, ICTR-96-4-T, bod 312-314

¹¹⁸ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm>, ICTR-96-4-T, bod 688

¹¹⁹ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm>, ICTR-96-4-T, bod 598, 688

¹²⁰ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm>, ICTR-96-4-T, bod 598, 688

násilí může představovat zločin genocidy, stejně tak jakékoliv jiné jednání, pokud bylo spácháno s úmyslem zničit napadenou skupinu obyvatel.

Znásilnění a sexuální násilí páchané na tutsijských ženách během rwandské genocidy vedlo k jejich duševnímu a tělesnému zničení, stejně tak i jejich rodin, ale i společnosti, v níž žily. Sexuální násilí bylo nedílnou součástí procesu zničení tutsijského obyvatelstva.

Vzhledem k tomu, že Akayesu dle důkazů sám oběti neznásilnil, musel senát soudu objasnit předpoklady pachatelství a nápomoci ke zločinu genocidy. Při hodnocení senát soudu odkázal na úmysl obžalovaných s tím, že v případě nápomoci k zločinu genocidy není nutný úmysl zničit napadenou skupinu obyvatelstva a postačí, pokud je hlavnímu pachateli poskytována vědomá pomoc při jednáních, uvedených v čl. 2 ICTY-R.¹²¹ Naopak přímé pachatelství zločinu genocidy tento úmysl vyžaduje. Protože Akayesu jednal s úmyslem zničit tutsijské obyvatelstvo, bylo možné, aby ho senát soudu mohl za spáchané zločiny uznat vinným.

Jean-Paul Akayesu byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody, dle čl. 2 odst. 2 písm. a), b) ICTR-S, kvůli jeho podnícení ke spáchání zločinů sexuální povahy, které splňovaly předpoklady zločinu genocidy.¹²²

Význam rozsudku Jean-Paul Akayesu spočívá v tom, že vůbec poprvé před mezinárodními tribunály došlo k odsouzení sexuálního násilí. Rozsudek je také fenomenální ve výpovědích k sexuálnímu násilí, stejně tak ve zdůraznění toho, že sexuální násilí v širším slova smyslu je uznáno za nezbytnou součást zločinu genocidy. Na druhou stranu však bylo kritizováno, že rozsudek ilustroval nedostatky Úmluvy o genocidě, neboť znásilnění zde nebylo kriminalizováno jako násilný čin na ženách, nýbrž jako útok na samostatně definovanou skupinu obyvatel. V tomto smyslu ztělesňuje mezinárodní právo trestní problematické rozdělování mezi veřejnou a soukromou sférou jednotlivce, neboť operuje pouze s oblastí veřejnou a soukromou ponechává nedotčenou. Tudíž znásilnění ženy je v tomto směru i nadále pojato druhotně vůči ponížení dotčené skupiny jako celku.

¹²¹ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm>, ICTR-96-4-T, bod 545

¹²² [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm>, ICTR-96-4-T, bod 706 a následující

5.3.1.2 Případ Alfred Musema, 2000

V období od 9. dubna 1994 do 30. června 1994 uteklo tisíce mužů, žen, včetně dětí, převážně Tutsijů, před útoky do Bisesero, okolí prefektury Kibuye u zairských hranic. I zde však byli Tutsiové pravidelně atakováni.

a) *Skutková podstata*

Obžalovaný, Alfred Musema, byl ředitelem jedné z nejdůležitějších rwandských továren pro zpracování čajů. Vedle toho byl členem místní rady (*conseil préfectoral*) v prefektuře Buyumba. Jako ředitel továrny rozhodoval *de iure*, i *de facto* o svých zaměstnancích a jednotlivých odděleních fabriky, což mu umožňovalo, aby zabránil nebo potrestal používání firemních vozů, uniforem a dalšího majetku při páčání zločinů v průběhu rwandské genocidy.¹²³ Existovala zde *de iure* situace ohledně nadřízenosti a podřízenosti mezi ním a jeho zaměstnanci ve smyslu čl. 6 odst. 3 ICTR-S.

Musema byl obžalován za účast na masakrech a sexuálním násilí na tutsijském obyvatelstvu v okolí Bisesero dle čl. 2 odst. 2 písm. a), b) a čl. 6 odst. 1 a 3 ICTR-S a dále dodatečně doplněné dle čl. 3 písm. g ICTR-S a čl. 4 písm. a), e) ICTR-S.

b) *Aplikovatelnost čl. 2 ICTR-S*

Aplikovatelnost tohoto čl. 2 ICTR-S byla v tomto případě bezproblémová, vzhledem ke spáchané genocidě v okolí prefektury Kibuye a dále k již vypracované definici z případu Akayesu, s tím, že čl. 2 písm. b ICTR-S zahrnuje i mučení, nelidské a ponižující jednání, znásilnění, sexuální nucení a pronásledování.¹²⁴

c) *Zhodnocení a význam rozsudku*

Senát soudu vycházel z definic znásilnění a sexuálního násilí z rozsudku Akayesu a došel k závěru, že Musema se účastnil na útocích proti tutsijskému obyvatelstvu s úmyslem tuto skupinu obyvatel zcela vyhubit. Dále druhým poskytoval psychickou pomoc pro páčání zločinů genocidy, což je i vysvětleno z důvodu jeho postavení jako ředitele továrny a jako vzdělaného muže s politickým vlivem.

¹²³ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm>, ICTR-96-13-A, bod 10 a následující

¹²⁴ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm>, ICTR-96-13-A, bod 156

To samé platí i pro sexuální přehmaty, uskutečněné často velmi ponižujícím způsobem jen proto, aby zdůraznil, že motivem těchto aktů bylo ponížení Tutsijů. Další jednání, zejména sexuální násilí, bylo cíleně vedeno jen proti tutsijským ženám a přispělo velkou měrou k jejich destrukci a tím i skupiny jako celku.

Senát soudu odsoudil Alfreda Musema k doživotnímu trestu odnětí svobody na základě čl. 2 odst. 2 písm. b ICTR-S a odst. 3 ICTR-S.¹²⁵

Význam rozsudku tkví zejména v potvrzení definice sexuálnímu násilí a znásilnění, a k jejímu hodnocení v případě rozsudku Akayesu. Teprve až tyto rozsudky slibovaly i přes počáteční nedostatky ICTR, týkající se sexuálního násilí, že znásilnění, zmrzačení a jiné formy sexuálního nucení budou důsledně a systematicky stíhány v souvislosti se zločinem genocidy.

5.3.2 Sexuální násilí jako zločin proti lidskosti, čl. 3 ICTR-S

První rozsudek, který se týkal porušení čl. 3 ICTR skrze sexuální násilí, vycházel také ze soudního procesu proti Jean-Paul Akayesu (1998). Tím bylo vůbec poprvé v dějinách mezinárodního trestního práva odsouzeno znásilnění jako zločin proti lidskosti.¹²⁶ Rozsáhlé a systematické útoky na civilním tutsijském obyvatelstvu, k němuž v komunitě Taba došlo, stejně tak i znásilňování a jiné nelidské činy byly součástí těchto útoků.

Sexuální násilí spáchané převážně na tutsijských ženách bylo skrze ICTR hodnoceno v rámci zločinů lidskosti jako znásilnění dle čl. 3 písm. g) nebo jako jiné nelidské činy dle písm. i) ICTR-S.

Jean-Paul Akayesu byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody nejen kvůli zločinu genocidy, nýbrž i na základě čl. 3 písm. g), i) ICTR-S.¹²⁷

V soudním řízení proti A. Musemovi hodnotil senát soudu jím spáchané znásilnění nejen jako zločin genocidy, ale i jako znásilnění dle čl. 3 písm. g) ICTR-S.¹²⁸

¹²⁵ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm,ICTR-96-13-A, 7. Verdict>

¹²⁶ Seibert-Fohr, A. Kriegerische Gewalt gegen Frauen-der Schutz vor sexueller Gewalt im Völkerstrafrecht. V: Hankel, G. Die Macht und das Recht, Beiträge zum Völkerrecht und Völkerstrafrecht am Beginn des 21. Jahrhunderts. 1. Auflage. Hamburg: Hamburger Ed, 2008, s. 165

¹²⁷ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm, ICTR-96-4-T, bod 696>

¹²⁸ [online] Dostupné z: <http://www.ictr.org/default.htm, ICTR-96-13-A, bod 967>

6 Závěr

V době ustavení obou tribunálů bylo sotva představitelné, jak bude jejich vznikání skrze rezoluce Rady bezpečnosti OSN v praxi fungovat. O to méně bylo představitelné, že by se z obou mezinárodních soudních dvorů vyvinuly plně funkční právnícké instituce, jejichž řízení by zcela odpovídalo mezinárodním principům „fair trial“.

Již v samotném ustavení ICTY a ICTR spočíval nesmírný přínos k ukončení beztrestnosti těch, kteří ohrožují mezinárodní mír a bezpečnost. ICTY a ICTR poukázaly pozoruhodným způsobem na postavení žen v ozbrojených konfliktech, a tím zostřily mezinárodní podvědomí o tom, že i sexuální násilí jako takové může představovat zločiny dle mezinárodního trestního práva.¹²⁹ Na některých v práci předložených případech bylo poukázáno, jakým způsobem se oběma tribunálům podařil rozhodující krok ke „zrovnoprávnění“ sexuálního násilí s jinými, v ozbrojených konfliktech spáchanými zločiny, v nichž zejména znásilnění popř. další formy sexuálního násilí, byly zažalovány a odsouzeny jako závažná porušení Ženevských úmluv, jako válečný zločin, jako genocida a jako zločin proti lidskosti.

Pozoruhodná jsou také uvážení obou soudních dvorů, pokud jde o vzájemnou aplikaci lidsko-právních mezinárodních dokumentů a definic mezinárodního práva humanitárního, neboť dosavadní rozsudky ICTY a ICTR představují určitým způsobem fúzi obou právních odvětví.

V neposlední řadě práce obou tribunálů dokládá, že mezinárodní trestní řízení bylo provedeno natolik efektivně, což mělo nepochybně i význam pro budoucí vývoj a přijetí Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.¹³⁰

Pokud jde o srovnání obou tribunálů, zdá se být v tomto směru mnohem přínosnější práce ICTY, zejména v důkladnějším vymezení obecně formulovaných skutkových podstat válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. I k problematice sexuálních zločinů se ICTY stavěl mnohem vnímavějším způsobem, což přispělo

¹²⁹ Uertz-Retzlaff, H. Über die praktische Arbeit des Jugoslawien-Strafgerichtshofes. V: Fischer, H., Lüder, S. R. Völkerrechtliche Verbrechen vor dem Jugoslawien-Tribunal, nationalen Gerichten und dem Internationalen Strafgerichtshof. Band 35. Berlin: Berlin – Verl. Spitz, 1999, s. 90-97

¹³⁰ Schlunk, A. Der Internationale Strafgerichtshof: Diskussionsstand vor der Diplomatischen Konferenz in Rom vom 15. Juni bis 17. Juli 1998. V: Fischer, H., Lüder, S. R. Völkerrechtliche Verbrechen vor dem Jugoslawien-Tribunal, nationalen Gerichten und dem Internationalen Strafgerichtshof. Band 35. Berlin: Berlin – Verl. Spitz, 1999, s. 151-160

k rozvoji a osamostatnění zcela nové právní úpravy a k výslovné inkorporaci nových skutkových podstat sexuálně orientovaných zločinů do Statutu ICC. Úspěch ICTY možná spočíval i v tom, že byl mnohem více na očích evropské a světové veřejnosti, což bylo do jisté míry dáno i sídlem tohoto tribunálu. Na druhou stranu to byl právě rwandský tribunál, který jako první definoval pojmy k sexuálnímu násilí a znásilnění.

Svou diplomovou práci považuji za úvod do problematiky sexuálního násilí v ozbrojených konfliktech a vzhledem k rozsahu práce za výchozí krok pro její další hlubší studium.

Použitá literatura

1 Česká literatura

BÍLKOVÁ, V. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007. ISBN: 80-85889-82-6.

HENDRYCH, D. a kolektiv. *Správní právo. Obecná část*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN: 978-80-7400-049-2.

HÝBNEROVÁ, S. *Sexuální násilí na ženách v mezinárodním humanitárním právu a přínos ICTY a ICTR*. V: ONDŘEJ, J.; ŠTURMA, P. (eds.). *Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008. ISBN: 978-80-87146-15-6.

HÝBNEROVÁ, S. *Sexuální násilí za ozbrojeného konfliktu*. V: *Pocita Sentē Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009. ISBN: 978-80-7357-432-1.

LUKÁŠEK, L. *Fenomén mezinárodního terorismu ve světle současného mezinárodního práva, Dokumenty*. 1. a 2. část. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2000. ISBN 80-7082-690-8.

ONDŘEJ, J., POTOČNÝ M. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN:80-7179-814-2.

ŠTURMA, P. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN: 80-246-0305-5.

2 Cizojazyčná literatura

BURKHARDT, SVEN-U. *Vergewaltigung als Verbrechen gegen die Menschlichkeit. Sexualisierte Gewalt. Makrokriminalität und Völkerstrafrecht*. Münster: LIT, 2005. ISBN: 3-8258-7162-2.

CHO, BYUNG-SUN. „*Comfort Women*“ und Völkerstrafrecht. Die Ausgebliebene Wiedergutmachung von japanischen Kriegs- und Besatzungsverbrechen, insbesondere aus der Sicht der Opferstaaten. V: MARXEN K., MIYAZAWA K., WERLE G. (Hrsg.). *Der Umgang mit Kriegs- und Besatzungsunrecht in Japan und Deutschland*. Band 13. Berlin: Berlin – Verl. Spitz, 2001. ISBN: 3-8305-0251-6.

GREVE, K. *Vergewaltigung als Völkermord. Aufklärung sexueller Gewalt gegen Frauen vor internationalen Strafgerichten*. 1. Auflage. Baden – Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2008. ISBN 978-3-8329-3761-4.

HEINSCH, R. *Die Weiterentwicklung des humanitären Völkerrechts durch die Strafgerichtshöfe für das ehemalige Jugoslawien und Ruanda. Zur Bedeutung von den internationalen Gerichtsentscheidungen als Rechtsquelle des Völkerstrafrechts*. Band 57. Berlin: BWV Wiss.-Verl., 2007. ISBN: 978-3-8305-1438-1.

HEINTSCHEL V. HEINEGG, W. *Die Errichtung des Jugoslawien-Strafgerichtshofes durch Resolution 823 (1993)*. V: FISCHER, H., LÜDER, S. R. *Völkerrechtliche Verbrechen vor dem Jugoslawien-Tribunal, nationalen Gerichten und dem Internationalen Strafgerichtshof*. Band 35. Berlin: Berlin – Verl. Spitz, 1999. ISBN: 3-87061-844-2.

MÖLLER, CH. *Sexuelle Gewalt im Krieg*, v: HASSE J.; MÜLLER E., SCHNEIDER P. *Humanitäres Völkerrecht*. 1. Auflage. Baden-Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2001. ISBN 3-7890-7174-9.

NAIMARK, NORMAN M. *Flammender Hass. Ethnische Säuberung im 20. Jahrhundert*. München: C. H. Beck, 2004. ISBN 3-406-51757-9.

SCHLUNK, A. *Der Internationale Strafgerichtshof: Diskussionsstand vor der Diplomatischen Konferenz in Rom vom 15. Juni bis 17. Juli 1998*. V: FISCHER, H., LÜDER, S. R. *Völkerrechtliche Verbrechen vor dem Jugoslawien-Tribunal, nationalen*

Gerichten und dem Internationalen Strafgerichtshof. Band 35. Berlin: Berlin – Verl. Spitz, 1999. ISBN: 3-87061-844-2.

SCHMAHL S. *Die Menschenrechtsschutz in Friedenzeiten im Vergleich zum Menschenrechtsschutz im Krieg*. V: HASSE J.; MÜLLER E., SCHNEIDER P. *Humanitäres Völkerrecht*. 1. Auflage. Baden-Baden: Nomos – Verl. – Ges., 2001. ISBN 3-7890-7174-9.

SEIBERT-FOHR, A. *Kriegerische Gewalt gegen Frauen-der Schutz vor sexueller Gewalt im Völkerstrafrecht*. V: HANKEL, G. *Die Macht und das Recht, Beiträge zum Völkerrecht und Völkerstrafrecht am Beginn des 21. Jahrhunderts*. 1. Auflage. Hamburg: Hamburger Ed., 2008. ISBN: 978-3-936096-83-5.

STIGLMAYER, A. *Massen Vergewaltigung. Krieg gegen die Frauen*. Freiburg: Kore, 1993. ISBN: 3-926023-41-4.

UERTZ-RETZLAFF, H. *Über die praktische Arbeit des Jugoslawien-Strafgerichtshofes*. V: FISCHER, H., LÜDER, S. R. *Völkerrechtliche Verbrechen vor dem Jugoslawien-Tribunal, nationalen Gerichten und dem Internationalen Strafgerichtshof*. Band 35. Berlin: Berlin – Verl. Spitz, 1999. ISBN: 3-87061-844-2.

3 Internetové zdroje

Wikizdroje. *Čtvrtá Ženevská úmluva o ochraně obětí války*. [online]. Leden 2007. [cit. 16. 3.2009]. Dostupné z WWW:

http://cs.wikisource.org/wiki/%C4%8Ctvr%C3%A1_%C5%BDenevsk%C3%A1_%C3%BAmluva_o_ochran%C4%9B_ob%C4%9Bt%C3%AD_v%C3%A1lky#.C4.8C.C3.A1nek_4

Informační centrum OSN v Praze. *Dokumenty OSN - Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia*. [online]. 2005. [cit. 17. 3.2009]. Dostupné z WWW:

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf>

Trial Watch. *Koki Hirota*. [online]. 2009. [cit. 26. 3.2009]. Dostupné z WWW: http://translate.google.cz/translate?hl=cs&sl=en&u=http://www.trial-ch.org/en/trial-watch/profile/db/facts/koki_hirota_549.html&ei=DibeSvXLFMiPsAbkid2qDg&sa=X&oi=translate&resnum=2&ct=result&ved=0CBIQ7gEwAQ&prev=/search%3Fq%3Dkoki%2Bhirota%26hl%3Dcs%26lr%3D

Trial Watch. *Iwane Matsui*. [online]. 2009. [cit. 26. 3.2009]. Dostupné z WWW: http://translate.google.cz/translate?hl=cs&sl=en&u=http://www.trial-ch.org/en/trial-watch/profile/db/facts/iwane_matsui_85.html&ei=cSfeSobwM8rdsgaUp-W0Dg&sa=X&oi=translate&resnum=3&ct=result&ved=0CBIQ7gEwAg&prev=/search%3Fq%3Diwane%2Bmatsui%26hl%3Dcs%26lr%3D%26sa%3DG

Trial Watch. *Akira Muto*. [online]. 2009. [cit. 26. 3.2009]. Dostupné z WWW: http://translate.google.cz/translate?hl=cs&sl=en&u=http://www.trial-ch.org/en/trial-watch/profile/db/facts/akira_muto_82.html&ei=4ifeSqn5EMavsAaB99mxDg&sa=X&oi=translate&resnum=2&ct=result&ved=0CBMQ7gEwAQ&prev=/search%3Fq%3Dakira%2Bmuto%26hl%3Dcs%26lr%3D%26sa%3DG

Ihned Zpravodajství. „*Halmonim*“ *uspokojovaly japonské vojáky*. [online]. Duben 2006. [cit. 26. 3.2009]. Dostupné z WWW: http://vf.m.ihned.cz/c4-10146480-23167405-207000_d-valka-skoncila-zapomente

United Nations. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Legal Library. *Resolution 808*. [online]. [cit. 30. 3.2009]. Dostupné z WWW: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_808_1993_en.pdf

United Nations. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Legal Library. *Resolution 827*. [online]. [cit. 30. 3.2009]. Dostupné z WWW: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf

Wikipedia. *Dějiny Jugoslávie*. [online]. [cit. 31. 3.2009]. Dostupné z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Jugosl%C3%A1vie

Wikipedia. *29. listopad*. [online]. [cit. 31. 3.2009]. Dostupné z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/29._listopad

Wikipedia. *Válka v Jugoslávii*. [online]. [cit. 31. 3.2009]. Dostupné z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1lka_v_Jugosl%C3%A1vii

Wikipedia. *Slovinská válka za nezávislost*. [online]. [cit. 31. 3.2009]. Dostupné z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Slovinsk%C3%A1_v%C3%A1lka_za_nez%C3%A1vislost

Wikipedia. *Jugoslávská lidová armáda*. [online]. [cit. 31. 3.2009]. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/JNA>

Wikipedia. *Válka v Bosně a Hercegovině*. [online]. [cit. 31. 3.2009]. Dostupné z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1lka_v_Bosn%C4%9B_a_Hercegovin%C4%9B

Wikipedia. *Srebrenický masakr*. [online]. [cit. 31. 3.2009]. Dostupné z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Srebrenick%C3%BD_masakr

Wikipedia. *Daytonská dohoda*. [online]. [cit. 31. 3.2009]. Dostupné z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Daytonsk%C3%A1_smlouva

The Martens Society. *Frits Kalshoven*. [online]. 2005. [cit. 2. 4.2009]. Dostupné z WWW: <http://www.martens.ee/?id=10390>

Wikipedia. *M. Cherif Bassiouni*. [online]. [cit. 2. 4.2009]. Dostupné z WWW:
http://en.wikipedia.org/wiki/M._Cherif_Bassiouni

Commission of Experts' Final Report. *Cristine Cleiren*. [online]. [cit. 2. 4.2009].
Dostupné z WWW: <http://www.ess.uwe.ac.uk/comexpert/I-II.htm>

Wikipedia. *Vienna Declaration and Programme of Action*. [online]. Červen 2009 [cit. 18. 8.2009]. Dostupné z WWW:
http://en.wikipedia.org/wiki/Vienna_Declaration_and_Programme_of_Action

United Nations. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. The Cases. Completed Cases. *Mucić et. al . (IT-96-21) Čelebići Camp*. [online]. [cit. 26. 8.2009].
Dostupné z WWW: <http://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/cel-tj981116e.pdf>

Wikipedia. *Chorvatská rada obrany*. [online]. Září 2009 [cit. 27. 8.2009]. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Chorvatsk%C3%A1_rada_obrany

United Nations. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. The Cases. Completed Cases. *Furundžija . (IT-95-17/1) Lašva Valley Čelebići*. [online]. [cit. 31. 8.2009]. Dostupné z WWW: <http://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf>

Informační centrum OSN v Praze. *Dokumenty OSN – Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání*. [online]. 2005. [cit. 27. 8.2009]. Dostupné z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-proti-muceni.pdf>

Wikipedia. *Vojska Republiky srbské*. [online]. Červenec 2007 [cit. 27. 8.2009].
Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vojska_Republiky_srbsk%C3%A9

United Nations. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. The Cases. Completed Cases. *Kunarac et al. (IT-96-23 & 23/1) Foča*. [online]. [cit. 4. 9.2009].
Dostupné z WWW: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>

United Nations. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. The Cases. Completed Cases. *Kvočka et al. (IT-98-30/1) Omarska, Keraterm & Trnopolje Camps*. [online]. [cit. 14. 9.2009]. Dostupné z WWW:

<http://www.icty.org/x/cases/kvočka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>

United Nations. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. The Cases. Completed Cases. *Krstić. (IT-98-33) Srebrenica-Drina Corps*. [online]. [cit. 10. 9.2009]. Dostupné z WWW: http://www.icty.org/x/cases/krstic/cis/en/cis_krstic.pdf

Wikipedia. *Poručenská rada OSN*. [online]. Červen 2009 [cit. 16. 9.2009]. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Poru%C4%8Densk%C3%A1_rada_OSN

Wikipedia. *Rwandská vlastenecká fronta*. [online]. Květen 2009 [cit. 16. 9.2009]. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Rwansk%C3%A1_vlasteneck%C3%A1_fronta

Wikipedia. *Rwandská genocida*. [online]. Srpen 2009 [cit. 16. 9.2009]. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Rwansk%C3%A1_genocida

International Criminal Tribunal for Rwanda. Basic legal texts. *Statute of Tribunal*. [online]. [cit. 19. 9.2009]. Dostupné z WWW: <http://www.ictt.org/ENGLISH/Resolutions/955e.htm>

International Criminal Tribunal for Rwanda. Cases. Status of Cases. Completed Cases. *Akayesu, Jean Paul (ICTR 96-4-T)*. [online]. [cit. 21. 9.2009]. Dostupné z WWW: <http://www.ictt.org/default.htm>

International Criminal Tribunal for Rwanda. Cases. Status of Cases. Completed Cases. *Musema, Alfred (ICTR 96-13-A)*. [online]. [cit. 21. 9.2009]. Dostupné z WWW: <http://www.ictt.org/default.htm>

Zusammenfassung

Die Magisterarbeit befasst sich mit dem Thema der „Sexuellen Gewalt in den bewaffneten Konflikten“. Die Kriegsvergewaltigung gilt bereits seit Jahrhunderten als gewohnheitsrechtlich verbotenes Kriegsverhandeln. Als eine der ältesten Normen, die die Vergewaltigung verbietet, gilt Art. 46 des Haager Abkommens. Die andere Norm, die schon explizit Vergewaltigung und Zwangsprostitution verbietet, enthält nämlich Art. 27 Abs. 2 des IV. Genfer Abkommens sowie deren Zusatzprotokolle. Andererseits bleibt festzuhalten, dass Kriegsvergewaltigung im Genfer Recht gerade nicht als „schwere Verletzung“ aufgelistet ist.

Die Straflosigkeit sexueller Gewalt bestand auch nach der Einrichtung der Militärgerichtshöfe von Nürnberg und Tokio nach dem Zweiten Weltkrieg fort. In den Hauptkriegsverbrechensprozess gibt es keine Verurteilung ausschließlich auf die sexuelle Gewalt.

Die faktische und juristische Stille, die sexuelle Kriegs- und Menschlichkeitsverbrechen auch nach den ersten internationalen Strafverfahren noch einhüllte, wurde zu Beginn der neunziger Jahre durch die Verbrechen im Jugoslawien-Konflikt und Ruanda durchbrochen. Mehr als Hälfte aller Anklagen des ICTY enthält heute Anklagepunkte, die sich mit der sexuellen Gewalt beschäftigen (Die Akayesu-, Celebici-, Furundzija-, Musema - Entscheidungen).

Während die UN ad hoc Straftribunale (ICTY, ICTR) durch ihre Jurisprudenz noch die existierenden tatbestandlichen Lücken im humanitären Völkerrecht füllen müssen, wurden die Vorbereitungskonferenz zur Errichtung eines Permanenten Internationalen Strafgerichts genutzt, um das Verbot der Anwendung sexueller Gewalt im Krieg ausdrücklich in die Tatbestände des Kriegsverbrechens und des Verbrechens gegen die Menschlichkeit zu integrieren.

Der Vertrag von Rom enthält im Ergebnis für den Tatbestand des Kriegsverbrechens und des Verbrechens gegen die Menschlichkeit ein detailliertes tatbestandliches Verbot sexueller Gewalt sowohl in internationalen als auch in internen Konflikten. Verboten sind hierbei nicht nur Vergewaltigung, sondern auch sexuelle Sklaverei, Zwangsprostitution, erzwungene Schwangerschaft, Zwangssterilisation und jede Form sexueller Gewalt. Mit dieser expliziten tatbestandlichen Erfassung sexueller

Gewalt im Statut für einen Ständigen Internationalen Strafgerichtshof ist das Völkerstrafrecht eine neue Stufe getreten.

Název práce v anglickém jazyce

Sexual violence in armed conflicts

Klíčová slova

humanitární právo, sexuální násilí na ženách, mezinárodní válečné tribunály

humanitarian law, sexual violence against women, international military tribunals